

LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRAS
GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO DEPARTAMENTO
OKUPACINIŲ REŽIMŲ VEIKLOS TYRIMŲ IR VIEŠINIMO SKYRIUS

Sandra Grigaravičiūtė

LIETUVOS GYVENTOJŲ GINKLUOTA IR NEGINKLUOTA REZISTENCIJA
(40 VAL. MODULIS)

Vilnius,

2023

TURINYS

Pratarmė	3
I. Teorinė dalis. Pasipriešinimas okupaciniams režimams Lietuvoje 1940–1989 m.	4
1. Pasipriešinimas ir jo klasifikacija	4
2. (Ne)ginkluoto pasipriešinimo chronologija ir periodizacija	7
3. Ginkluotą ir neginkluotą rezistenciją paskatinę veiksniai	9
4. Pasipriešinimo veiklos ir jų klasifikacija	13
5. Ginkluoto pasipriešinimo vertinimai istoriografijoje	14
II. Praktinė dalis. Praktinės užduotys ir pamokų scenarijai 5–12 klasėms.....	16
1. Užduotys 5–6 klasėms	16
2. Užduotys 7–8 klasėms	21
3. Užduotys 9–10 klasėms	24
4. Užduotys 11 klasei	29
5. Užduotys 12 klasei	37
Šaltiniai ir literatūra	42
Priedai	44
1. Pasipriešinimo ir opozicinės elgsenos Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m. schema	44
2. Lietuvos valstybingumo tęstinumą įtvirtinančios atminties politikos schema	45
3. (Ne)ginkluoto pasipriešinimo periodizacija, jos kriterijai, periodizacijos autoriai	46
4. Ginkluoto pasipriešinimo vertinimai istoriografijoje	47

Pratarmė

Modulio tikslas – sudaryti galimybę 5–12 klasių mokiniams įgyti susistemintas žinias apie ginkluotą ir neginkluotą pasipriešinimą Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m. ir praktinių užduočių metu ugdytis darbo su istorijos šaltiniais ir istorine literatūra bei istorinio mąstymo gebėjimus. Modulį sudaro teorinė ir praktinė dalys.

Teorinėje dalyje – pasipriešinimas okupaciniams režimams Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m. – aptartas pasipriešinimas ir jo klasifikacija, (ne)ginkluoto pasipriešinimo chronologija ir periodizacija, ginkluotą ir neginkluotą rezistenciją paskatinę veiksniai, pasipriešinimo veiklos ir jų klasifikacija, ginkluoto pasipriešinimo vertinimai istoriografijoje. Praktinėje dalyje yra parengtos užduotys ir pamokų scenarijai 5–12 klasėms ir nurodyta, kur jos buvo pristatytos, su kuo pasidalintos ar publikuotos. Užduotys parengtos, vadovaujantis Bendrojoje istorijos programoje (2022 m.) nurodytais 1–4 pasiekimų lygių požymiais ir orientuotos į istorinio tyrimo ir istorinio teksto kūrimo gebėjimus.

Prieduose pateikta „Pasipriešinimo ir opozicinės elgsenos Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m. schema“ ir „Lietuvos valstybingumo tęstinumą įtvirtinančios atminties politikos schema“, (ne)ginkluoto pasipriešinimo periodizacijos variantų, periodizacijos kriterijų ir ginkluoto pasipriešinimo vertinimo istoriografijoje sąvadai.

I. TEORINĖ DALIS. Pasipriešinimas okupaciniams režimams Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m.

1. Pasipriešinimas ir jo klasifikacija

Lietuvos istoriografijoje jau klasika tapo pasipriešinimo laikotarpio suskirstymas į **ginkluotą ir neginkluotą** pasipriešinimą (M. Kareniauskaitė¹, L. Pušinskytė²). Toks skirstymas tinka tiriant ir antisovietinį, ir antinacinį pasipriešinimą. Lijana Pušinskytė, remdamasi N. Gaškaitės, D. Kuodytės, A. Kašėtos ir B. Ulevičiaus bendru darbu, išskyrė **tris** pasipriešinimo **rūšis** 1946–1953 m.: 1) ginkluotą partizaninę kovą, 2) neginkluotą pagrindinę veiklą ir 3) pilietinį pasipriešinimą³. Skirstymas neprieštarauja kitų autorių pasiūlytiems, tačiau reikėtų išaiškinti, kuo skiriasi neginkluota pagrindinė kova nuo pilietinio pasipriešinimo, nes abu pasipriešinimai priskirtini neginkluoto pasipriešinimo sričiai.

2022 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtoje „Lietuvos Respublikos piliečių rengimo **pilietiniam pasipriešinimui** strategijoje“ (toliau – Strategija) nurodyta, kad pilietinis pasipriešinimas gali būti ir ginkluotas, ir neginkluotas (II skyrius, 5 straipsnis, 5.1.; 5.2.)⁴. **Neginkluotas pilietinis** pasipriešinimas apibrėžiamas, kaip „piliečių dalyvavimas valstybės gynyboje naudojant nekarines, nesmurtines priemones“, o **ginkluotas pasipriešinimas** – kaip „piliečių dalyvavimas valstybės gynyboje naudojant karines priemones“. Pilietinis pasipriešinimas strategijoje suprantamas kaip „**piliečių veikla priešintis agresijai** – ginkluotos jėgos panaudojimui ar grasinimui panaudoti ją prieš Lietuvos Respublikos suverenitetą, teritorijos vientisumą ar politinę nepriklausomybę – **ir okupacijai**.“

Vytautas Tininis antisovietinę rezistenciją skirstė pagal pobūdį: **aktyvi ir pasyvi**⁵. Aktyvi rezistencija suvokiama, kaip ginkluota, o pasyvi, – kaip neginkluota. Pasyvioji (neginkluota) rezistencija vertinama kaip **pilietinis nepaklusnumas**, pasireiškiantis politinėje, religinėje ir ekonominėje srityse⁶. Pasyvios rezistencijos terminą vartoja Dalia Dapkutė⁷, Kęstutis Girnius⁸, A. Vokietaitis⁹. M. Pocius kritiškai vertina „**pasyvios rezistencijos**“ terminą. Jis teigia, kad „šis terminas netinkamas, tikslesnis – neginkluotas arba nesmurtinis **pilietinis pasipriešinimas**“¹⁰.

Pasipriešinimo klasifikacija galima ir pagal **pasipriešinimo** dalyvių keltus **tikslus**, t. y., kokių tikslų siekiama, pvz., politinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių¹¹. Ginkluoto pasipriešinimo vienas iš tikslų nurodomas – „atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę“, kiti įvairuoja, pvz., „nusikratyti okupantų priespauda“, „kovoti prieš blogį – komunizmą“, „kovoti prieš sovietinį genocidą“ (žr. **1 lentelę**). Neginkluoto pasipriešinimo tikslai buvo įvairesni, – pradedant politiniais ir baigiant

¹ Kareniauskaitė, M. Lietuvos neginkluotojo antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, 2 (30), p. 137–154. [137].

² Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24. [7]

³ Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24. [7]

⁴ 2022 m. gegužės 17 d. Nr. XIV-1102 LRS nutarimas „Dėl nacionalinės darbotvarkės „Lietuvos Respublikos piliečių rengimo pilietiniams pasipriešinimui strategija“ patvirtinimo. Priega per internet: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/98b7d3a0db3011ecb1b39d276e924a5d?jfwid=-5gywwfecd> [2023 10 11].

⁵ Pocius, M. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, Nr. 64, p. 52–64. [57]

⁶ Pocius, M. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, Nr. 64, p. 52–64. [57]

⁷ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [4].

⁸ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 319.

⁹ Vokietaitis Algirdas. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 203–204.

¹⁰ Pocius, M. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, Nr. 64, p. 52–64. [62]

¹¹ Klumbys Valdemaras. Sovietmečio opozicinė elgsena. *Genocidas ir rezistencija*, 2010, nr. 2(28), p. 101–114.

socialiniais ir kultūriniais, kaip pvz., „tylioji rezistencija“¹² – kritiška laikysena sovietinio režimo atžvilgiu (žr. **2 lentelę**). Pasipriešinimą galima klasifikuoti ir pagal tai, **pažeidžiami** ar **nepažeidžiami** okupacinio režimo metu galiojantys **įstatymai**¹³. Taip pat pagal masiškumo kriterijų, – **masinis** ir **ne masinis**¹⁴. Galimas ir dar vienas skirstymas – **organizuotas ar neorganizuotas** (individualus, atsitiktinis) pasipriešinimas. Klasifikacijos kriterijumi gali būti ir pasipriešinimo objektas, t. y. **kam yra priešinamasi**, – okupacijai, sovietiniam gyvenimo būdui, spaudos cenzūrai, „blogiui – komunizmui“¹⁵.

1 lentelė. Ginkluoto pasipriešinimo tikslų formuluotės

Tikslų formuluotė	Formuluotės autorius, –iai	Pastabos, komentarai
Ginkluoto pasipriešinimo „politinis tikslas – nusikratyti okupantų priespauda ir atkurti Lietuvos valstybę “. „Šis karas turėjo aiškų ir kryptingą – Lietuvos laisvės iškovojimo ir valstybės atkūrimo – tikslą“.	Antanas Tyla, 2005, p. 582.	Savo kovą siejo su kova prieš „blogį – komunizmą“ (p. 583)
Ginkluota rezistencija yra Lietuvos kova prieš sovietinį genocidą “.	Birutė Burauskaitė, LGG, 3 t., įvadas, p. 5.	
„Pagrindinis organizacijos tikslas buvo atkurti nepriklausomybę ir stiprią, krikščioniškomis vertybėmis grįstą tautinę valstybę“.	T. Božerocki. Iš: Lewandowska Ilona, Božerocki Tomasz . Podziemie Łączy. Pogrindis jungia“, Białystok: Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, 2021, puslapiai nenumeruoti.	
„dėl nepriklausomos Lietuvos atkūrimo“; „Pagrindinis partizanų kovos tikslas – nepriklausomos valstybės atkūrimas “.	Dapšytė-Kriukelienė Ona, 2013, p. 9.	„Neleisdami Lietuvoje susikurti ir įsitvirtinti sovietiniams okupaciniams administraciniams organams, partizanai siekė parodyti pasauliui ir okupantams, kad sovietų valdžia įvesta prievarta, o mobilizacija į okupacinę kariuomenę yra neteisėta.“
„Pagrindinis „Geležinio Vilko“ organizacijos tikslas – Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas “	Lučinskas Gintaras „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“. Dalyvių sąrašai, atsiminimai, straipsniai, archyvų dokumentai, nuotraukos ir kiti liudijimai. 2-as pataisytas leid. Alytus, 2011., p. 10, 17.	Apie tikslus kalbama pratarinėje (aut. S. Jegelevičius) ir įvade.

Sudaryta autorės remiantis: Tyla A. p. 582; Dapšytė Kriukelienė O. P., p. 9; Božerocki T., p. nenumeruoti; Lučinskas Gintaras, p. 10, 17. Burauskaitė B., p. 5.

¹² Baliutytė Elena. „Tyliosios rezistencijos metafora“ ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje. *Colloquia*, 2007, 19, p. 58-79. [p. 58–59.]

¹³ Klumbys Valdemaras. Sovietmečio opozicinė elgsena. Genocidas ir rezistencija, 2010, nr. 2(28), p. 101–114.

¹⁴ Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.[581]

¹⁵ Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.[583]

Klasifikuoti pasipriešinimą galima būtų ir pagal veiklas, veiklos kryptis ir / ar formas. Lijana Pušinskytė išskyrė tris **neginkluoto pagrindžio veiklos formas**: 1) praktinę pagalbą partizanams; 2) neginkluotas protestas prieš okupaciją (atsišaukimų, proklamacijų platinimas, **laikraščių leidimas**, trispalvių vėliavų kėlimas); 3) savarankiška tautinė veikla (liberalioji ir katalikiška šviečiamoji)¹⁶.

2 lentelė. Neginkluoto pasipriešinimo tikslų formuluotės

Tikslų formuluotė	Formuluotės autorius, –iai	Pastabos, komentarai
„Pogrindžio organizacijos vadas S. Mačiulis kėlė tiksą skleisti tarp jaunimo laivės idėjas, telkti lietuvių tautą kovai su sovietų valdžia ir atkurti Lietuvos nepriklausomybę“. „Kovoti už Lietuvos valstybės atkūrimą“. „Pagrindiniai tiksai buvo siekis atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, skatinti jaunimą palaikyti lietuvišką dvasią, platinti LLKS pogrindyje leidžiamą spaudą.“ „Tikslas kovoti prieš sovietinę santvarką Lietuvoje“. „Siekė Lietuvos laisvės“	Lijana Pušinskytė, 2007, p. 15, 18, 19.	Partizanai kovojo miškuose su okupantais ir tautos išdavikais (p. 15). Jaunimas raginamas puoselėti lietuvių, priešinti sovietų valdžiai, palaikyti aktyviają rezistenciją (p. 16). Antisovietinės nuotaikos, „opozicija sovietinei sistemai“ (p. 21)
„Pagrindinis tikslas – atkurti nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę ir priešintis krašto kolonizavimui “.	Ona Dapšytė-Kriukelienė. Iš Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai . 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 18.	
„Nuo pirmųjų okupacijos dienų, t.y. 1940 m. birželio 15 d. pasipriešinimo pagrindinis tikslas – nepriklausomybės atgavimas ir valstybingumo atstatymas“.	Kuodytė D., Kašėta A. „Įvadas. Iš Laisvės kovos 1944–1953 metais“ (LPKTS, 1996) ¹⁷ .	„Atstatymas susijęs su išorinių jėgų – pasaulio galingųjų valstybių įsikišimu, su tikėjimu, kad kova už komunizmą – pirmiausia Sovietų sąjungą, kaip prieš visuotinį blogį – neišvengiama“ (p. 8.).
„Tylioji rezistencija“ – kritiška laikysena sovietinio režimo atžvilgiu	Baliutyte Elena. „Tyliosios rezistencijos metafora“ ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje. <i>Colloquia</i> , 2007, 19, p. 58-79	

Sudaryta autorės remiantis: Lijana Pušinskytė, 2007, p. 15, 18, 19; Ona Dapšytė-Kriukelienė, 2013, p. 18; Kuodytė D., Kašėta A., 1996, p. 7–8; Baliutyte Elena, 2007, p. 58–59.

Galima klasifikacija pagal **veiklos pobūdį**, kaip veikama (**slaptai, pogrindyje ar viešai**). Disidentai, lietuvių organizacijos užsienyje¹⁸. Pavyzdžiu galėtų būti Lietuvių rezistencinė santarvė buvo įkurta ant Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Užsienio delegatūros pamatų. Iš pradžių

¹⁶ Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24. [1, 15, 20]

¹⁷ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7–8.

¹⁸ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [2].

buvusi slapta, tada tapusi vieša¹⁹. Slaptos organizacijos pagrindinė funkcija turėjo būti ryšių su kraštu palaikymas, koordinavimas, moralinis ir materialinis rezistencijos rėmimas iš užsienio²⁰. **Slaptai** daliai pasiūlytas pavadinimas Rezistencinė tarnyba (Lietuvos rezistencinė tarnyba užsienyje; *Dubysa* įsteigiama 1950 m. liepos 22 d.), **viešai** organizacijai – Lietuvių rezistencinė santarvė (LRS įkurta Londone 1950 m. rugsėjo 8 d.)²¹. *Dubysos* funkcija – ryšiai su kraštu ir užsienio žvalgybomis. LRS funkcija – parama rezistencijai. Skyriai JAV, Argentinoje, Venesueloje, Kolumbijoje, Australijoje, Prancūzijoje, Anglijoje²².

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad pasipriešinimas gali būti suskirstytas ir pagal **geografinį principą**, kur jis vyko: Lietuvoje (Lietuvos TSR teritorijoje), užsienio šalyse (pvz., JAV, Vokietijoje), Sovietų Sąjungos teritorijoje (pvz., sukilimas Kengyre).

Dėl pasirinktų skirtingų kriterijų, skiriasi ir pasipriešinimo (-ų) klasifikacija.

2. (Ne)ginkluoto pasipriešinimo chronologija ir periodizacija

Iš esmės visi istorikai sutinka, kad ginkluoto pasipriešinimo pradžia yra 1944 m. liepos mėnuo, kai Raudonoji armija įžengė į Lietuvos teritoriją. Tačiau D. Kuodytė ir A. Kašėta linkę ir neginkluoto ir ginkluoto pasipriešinimo datą paankstinti, laikyti ja 1940 metus²³. Skiriasi tik istorikų nurodoma ginkluoto pasipriešinimo pabaigos data. Pavyzdžiui istorikas A. Tyla, remdamasis 1996–2000 m. išleistais ginkluoto pasipriešinimo tyrėjų darbais, partizaninio karo pabaigą datuoja 1954 m.²⁴. K. Girnius ginkluoto pasipriešinimo pabaigos data nurodo 1952 metus²⁵. Ginkluoto (partizaninio) pasipriešinimo periodizacija atskiruose Lietuvos regionuose įvairuoja, dėl vietinės specifikos (apie tai toliau tekste), tačiau chronologija, dažniausiai, sutampa su oficialiąja. Oficialiajame pasakojime įsitvirtino 1944–1953 m. ginkluoto pasipriešinimo chronologinės ribos. Jos yra nurodomos ir akademinuose ir mokymuisi skirtuose leidiniuose (vadovėliuose, metodinėse priemonėse).

Ginkluoto pasipriešinimo periodizacija, pateikiama skirtingų istorikų, skiriasi dėl dviejų priežasčių: pasirenkamų periodizacijos kriterijų ir vietos ypatybių (pvz., Klaipėdos krašte, nuo 1950 m. – rajone, ginkluotas pasipriešinimas prasidėjo vėliau²⁶). Periodizacijai, dažniausia, yra pasirinkti **keturi kriterijai**: 1) kovų intensyvumas, 2) kovų būdai, 3) bendros vadovybės kūrimo ir 4) kovos struktūrų centralizacija. Pagal šiuos kriterijus 1944–1953 m. laikotarpis skirstomas į **tris etapus**: 1) 1944 m. liepa–1947 m. sausis (intensyviausių kovų, jėgų persigrupavimo, pradinis struktūrų kūrimo etapas, taip pat vyriausiosios vadovybės formų paieška); 2) 1947 m. sausis–1948 m. lapkritis (aukštesnių kovos struktūrų – sričių – susiformavimo, karinio ir politinio veikimo derinimo, vyriausiosios vadovybės idėjos brandos etapas; 3) 1948 m. lapkritis–1953 m. pavasaris (galutinė karinių struktūrų centralizacija, sukurta vyriausioji vadovybė, suformuotos karinės ir politinės organizacijos nuostatos)²⁷.

¹⁹ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [1–4].

²⁰ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [11].

²¹ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [12].

²² Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [13–14].

²³ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7.

²⁴ Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.[581] Tačiau pamini ir po 20 metų užfiksuotas partizanų žūtis.

²⁵ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990.

²⁶ Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciušienė. Klaipėda: Druka, 2009.

²⁷ Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciušienė. Klaipėda: Druka, 2009, p. 270.

Tačiau galimi ir kiti periodizacijos kriterijai ar jų kombinacijos. K. Girnius pasirinko du partizanų kovų periodizacijos kriterijus – partizanų kasdienybę ir centrinės vadovybės sukūrimą²⁸. D. Kuodytė ir A. Kašėta 1996 m. leidinyje „Laisvės kovos 1944–1953 metais“, pateikdami (ne tik ginkluoto) pasipriešinimo periodizaciją 1940–1953 m., rėmėsi pasipriešinimo formų ir pasipriešinimo intensyvumo kriterijais²⁹. Išskyrė **tris etapus**: 1940–1941 m. (etapas pasibaigęs ginkluotu sukilimu ir Laikinosios vyriausybės sudarymu). 1941 m. pabaiga–1944 m. vidury (antinacinio, pagrindinio (neginkluoto) pasipriešinimo etapas, kai veikimas reiškėsi tiek organizuotomis politinėmis nuostatomis (pvz., mobilizacijos boikotu), pagrindinių organizacijų su savo programomis kūrimusi, atsisaukimų, slaptos spaudos platinimu); 1944–1953 m. (ginkluoto partizanų pasipriešinimo etapas, kai buvo apibendrinta dviejų pirmųjų etapų patirtis, pritaikyta prie naujų sąlygų ir derinama su kitomis, aštresnėmis kovos formomis)³⁰. Mano manymu, A. Kašėtos ir D. Kuodytės pateikta periodizacija yra pagal kriterijų, – **kam yra priešinamasi**: pirmajai sovietinei okupacijai, nacių okupacijai (antinacinis pasipriešinimas), antrajai sovietų okupacijai³¹.

3 lentelė. Ginkluoto pasipriešinimo periodizacija, vykdytų trėmimų ir okupacinės žemės ūkio politikos kontekste

Trėmimai	Okupantų žemės ūkio politika	Pasipriešinimo, partizanų veiklos etapai	Pastabos, komentarai
1941 m. birželio 14 d.		1940 06 15– 1941 06 23 Neginkluotas pasipriešinimas, sukilimas	D. Kuodytė, A. Kašėta (pasipriešinimo periodizacija)
1945 m. rugsėjis 1946 m. vasario 18 d.	1944–1946 m. (palankiausias ūkininkams – K.G.)	1944 m. rudenio (ofic. 07 03)– 1946 m. pavasaris Jėgų telkimas	1945 m. rugsėjo mėn. radikaliai pertvarkyti sričiai (imtas mokėti atlyginimas)
1947 m. gruodžio 17 d. 1948 m. gegužės 22 d.	1947–1948 m. (pasirengimas sukolektyvinimui)	1946 m. vasara–1948 m. pabaiga Konsolidacijos laikotarpis jėgų taupymas.	
1949 m. kovo 24–27 d. 1949 m. gegužės 27–28 d. 1950 m. kovo mėn. 1953 m. spalio 2 d.	1949–1951/1952 m. (priverstinė kolektyvizacija)	1949 m. – 1952 m. (K.G.), ofic. 1953 m. (bendra vadovybė, ryšiai su užsieniu)	1949 m. kovo mėn. trėmimai a. vyko visose Baltijos šalyse; b. palietė miestus ir miestelius (išvežta daug žydų, dėl vykdytos antisemitinės kampanijos); c. vyko KP narių valymai; 1953 m. trėmimus vykdė lietuviai sričiai ir milicija.

Sudaryta autorės, remiantis: Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990; *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7.

²⁸ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990.

²⁹ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7.

³⁰ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7, 8.

³¹ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 7.

Ona Dapšytė-Kriukelienė³², remdamsi (ne)organizuotumo arba bendros vadovybės (ne)buvimo kriterijumi, pateikia periodizaciją, kuri, jos teigimu, įsitvirtinusi historiografijoje: „1) **spontaniškas** visos tautos pasipriešinimas okupacijai (1944 m. liepa–1946 m. gegužė); 2) **gerai organizuotų** partizanų junginių kova prieš okupacinės valdžios įsitvirtinimą krašte (1946 m. gegužė–1948 m. lapkritis); trečiasis – **vieningos** partizanų karinės ir politinės **vadovybės** koordinuojama veikla ir pasipriešinimo nuslopinimas (1948 m. lapkritis–1953 m. gegužė).“ Chronologija pateikta, remiantis N. Gaškaitės knyga „Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metais (Vilnius, 2006, p. 14, 20)³³. Kupiškio krašto partizanų pasipriešinime ji išskiria **tris laikotarpius**: 1) pirmasis – 1944–1945 m., antrasis – 1946–1948 m. ir trečiasis – 1949–1953 m.³⁴.

Vaclovas Slivinskas knygoje „Partizaninis judėjimas Vidurio Lietuvoje“, remdamasis trimis kriterijais, – kovų intensyvumo, kovų būdų ir bendros vadovybės kūrimo, išskyrė **tris etapus**. *Pirmasis etapas* (1944–1946) – intensyviausios kovos, didžiausių kautynių su okupacine kariuomene metai. *Antrasis etapas* (1946–1948) – vengiama atvirų kautynių su daug gausesniais NKVD daliniais, ieškoma ryšių su vakarais, aktyviai kuriama bendra pasipriešinimo vadovybė. *Trečiasis etapas* (1948–1953) – partizaninio pasipriešinimo silpėjimo, centrinės vadovybės sukūrimo laikotarpis³⁵.

Antitarybinės lietuvių kovo periodizaciją yra pateikę istorikas Liudas Truska. Jis antitarybinėje kovoje išskyrė keturi etapus. Pirmasis, kaip D. Kuodytės ir A. Kašėtos, 1940–1941 m., jis pavadintas – LAF'o. Antrasis, pokario partizanų 1944–1953 m. Trečiasis, disidentų, – 7-ojo dešimtmečio pabaiga–1988 m. pradžia. Ketvirtasis – Sąjūdžio –1988 m. birželis–1991 metai³⁶.

Klasika tapusi periodizacija pateikta leidinyje „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“. Ginkluotas pasipriešinimas, remiantis kasdienės partizanų veiklos pobūdžio (tas pat, kaip K. Girniaus) kriterijumi, skirstomas į tris laikotarpius: 1) 1944 m. vasara–1946 m. vasara; 2) 1946 m. vasara–1948 m. pabaiga; 3) 1949–1953 m.³⁷. Vyriausios vadovybės kūrimą, kaip universalų kriterijų, leidinio autoriai atmetė, nes „šis kriterijus nepritaikomas skirtingiems partizanų sluoksniams“³⁸.

3. Ginkluotą ir neginkluotą rezistenciją paskatinę veiksniai, prielaidos, priežastys, motyvai

Šiame tekste sąvoka „**veiksny**s“ yra suvokiama, kaip – skatinamoji priežastis, faktorius; sąvoka „**prielaida**“ – iš anksto priimama, numanoma sąlyga (LKŽ, p. 608); pradinis samprotavimo teiginys, kuriuo remiamasi darant išvadą; sąvoka „**priežastis**“ – reiškinys dėl kurio įvyksta kitas reiškinys (LKŽ, p. 612); sąvoka „**motyvas**“ – skatinamoji priežastis, **pagrindas kuriam nors veikimui**; įrodymas, argumentas (LKŽ, p. 410).

Istorikas A. Tyla išskiria du ginkluotos rezistencijos **veiksnius**: 1) prievartinę lietuvių mobilizaciją į okupacinę kariuomenę; 2) masines represijas – Lietuvos valstybės tarnautojų, visuomeninių organizacijų, Katalikų Bažnyčios dvasininkų³⁹. Ginkluoto pasipriešinimo **priežastis** / **veiksnius** (sąvokos vartoto kaip sinonimai) išsamiai yra išanalizavęs Kęstutis Girnius. Jis pateikė ir kitų

³² Dapšytė-Kriukelienė Ona. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 17.

³³ Dapšytė-Kriukelienė Ona. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 17.

³⁴ Dapšytė-Kriukelienė Ona. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 17.

³⁵ Slivinskas Vaclovas. *Partizaninis judėjimas Vidurio Lietuvoje*. Kėdainiai: Spaudvita, 2012. 144 p. [p. 5].

³⁶ Truska Liudas. 1988–1991 metų Sąjūdžio revoliucija lietuvių antitarybinės kovos kontekste. Iš: Truska Liudas. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 305.

³⁷ *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*. 2-as pataisytas ir papild. leid. Vilnius: LGGRTC, 2007, p. 320.

³⁸ *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*. 2-as pataisytas ir papild. leid. Vilnius: LGGRTC, 2007, p. 320.

³⁹ Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.

istorikų įvardytas ginkluoto pasipriešinimo priežastis / veiksnys⁴⁰. J. Brazaitis išskyrė penkis veiksnius (skatinusius asmenis stoti į partizanus)⁴¹: 1) ankstesnės sovietinės okupacijos patirtį, kuri parodė, kad su sovietine valdžia neįmanoma sugyventi tiems, kurie siekė savo tautai nepriklausomybės, gerovės, bent šiek tiek sąžinės laisvės; 2) pasipriešinimo sąjūdį, išsiplėtusį krašte vokiečių okupacijos metais, skatinusį panašią veiklą tęsti prieš komunistus; 3) Lietuvoje vyravusį įsitikinimą, kad antroji bolševikų okupacija ilgai netruks, nes Vakarai įvykdys Atlanto chartos pažadus, sugrąžinti nepriklausomybę dėl karo jos netekusioms šalims. Jį stiprino vokiečių okupacijos metu leista pogrindžio spauda; 4) siekį apginti gyventojus nuo Rudonosios armijos (toliau – RA) ir sovietinio saugumo siautėjimo, plėšikavimo, prievartavimo; 5) siekį išvengti suėmimo ar mobilizacijos į sovietinę kariuomenę. Panašius penkis veiksmus išskyrė ir V. Vardys⁴². Pastarasis išskyrė ir vieną kitokią priežastį – „Lietuvos karininkų ir inteligentijos sluoksniuose išlikusį tautinį idealizmą ir teigiamą nusistatymą Vakarų atžvilgiu“⁴³.

Pats K. Girnius mano, kad **veiksny**s yra vienas, tik turintis kelis elementus (sovietinis teroras; masinė mobilizacija į RA; areštai; išbuožinimai / nubuožinimai; smurto veiksmai (aukos)⁴⁴. Taip pat įvardijo keturis pagrindinius veiksnius, kurie paskatino jaunos vyrus išeiti partizanauti⁴⁵: 1) pirmosios bolševikų okupacijos ir vokiečių okupacijos patirtis; 2) nežabotas sovietinis teroras pirmaisiais pokario metais; 3) Vakarų intervencijos viltis; 4) patriotizmas.

Knygos „Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone“⁴⁶ sudarytoja išskyrė šešias ginkluoto partizanų pasipriešinimo **priežastis** (Žemaičių ir Kęstučio apygardoje). Pirmoji, – pirmosios sovietų okupacijos patirtis, nepamiršti 1940–1941 m. trėmimai, žudynės pirmosiomis karo dienomis (Kaune, Raseiniuose, Panevėžyje, Zarasuose). Antroji, tikėjimas Atlanto chartijos pažadais, atkurti nepriklausomybę dėl karo jos netekusioms šalims. Tai lietuviams įkvėpė laisvę viltį. Mini *Amerikos balsą* (1951 m. vasario 16 d.), jo politinius komentarus. (Šis argumentas nelabai įtikina, nes pasipriešinimas prasidėjo anksčiau, pradėtas transliuoti *Amerikos balsas*). Trečioji, prievartinė mobilizacija į okupacines karines pajėgas, 1944 m. mobilizacija, kurią vykdė frontų ir armijų atsargos šaulių pulkai, vėliau – rajonų kariniai komisariatai (nuoroda į Kęstutį Kasparą. *Lietuvos karas*, 1999, p. 163). Ketvirtoji, politinis persekiojimas, prevenciniai suėmimai, perfiltravimas (kai žmonės išvežti į filtracinius lagerius). Penktoji priežastis – plėšimai, įteisinti specialia „Direktiva dėl likusių be šeiminkų dvarų ir ūkių“; kariniai daliniai galėjo juos užimti. Todėl plėstos sodybos kaime, parduotuvės, butai, įstaigos miestuose, žemės ūkio inventoriai ir gamyklų įrenginiai išvežami. Minimo ūkininkams paskirtos maisto pristatymo ir kitos prievolės, prievartiniai darbai, žemės nusavinimas į valstybinį fondą, prievartinis paskolų obligacijų pasirašymas (manychiau, kad pastarąjį teiginį reiktų atskirti į atskirą priežastį). Šeštoji priežastis – patriotizmas, kurį sukėlė per pirmą okupaciją uždrausti Lietuvos Respublikos valstybiniai simboliai; žmonės saugojo vėliavas 1918–1940 m. išleistas knygas⁴⁷.

O. Dapšytė-Kriukelienė išskyrė tiesiogines ir netiesiogines priežastis⁴⁸: tiesioginės – 1941 m. patirti sovietinės okupacijos žiaurumai (teroras, masiniai trėmimai, trėmimai ir kitos okupantų priemonės), netiesioginės – mobilizacija į okupacinę kariuomenę. Tiesioginės detalizuotos, tai – okupacinio režimo politika, pasireiškusi politiniu persekiojimu („Pastovūs NKVD kariuomenės siautėjimai, miškų šukavimas, partizanų ir beginklių civilių žmonių, kuriuos priskirdavo partizanų

⁴⁰ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 107–108.

⁴¹ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 107–108.

⁴² Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 107–108.

⁴³ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 107–108.

⁴⁴ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 109.

⁴⁵ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 110.

⁴⁶ Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciūnienė. Klaipėda: Druka, 2009, p. 265–269.

⁴⁷ Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciūnienė. Klaipėda: Druka, 2009, p. 265–269.

⁴⁸ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 9.

kategorijai, žudynės daugelį paskatino apsispręsti priešintis ginklu, telktis į partizanų būrius“), plėšikavimu krašte, vėliau – kolūkių kūrimu; gyventojų patriotizmas, pasiryžimas ginti tėvynę nuo okupantų; „siekis nuplauti pirmosios sovietų okupacijos gėdą, kai Lietuvos kariuomenė nepasipriešino okupantams“; viltis sulaukti Vakarų paramos („Tikėjosi, kad Vakarai ilgainiui įvykdys Atlanto chartijos pažadus sugrąžinti nepriklausomybę dėl karo netekusioms tautoms“)⁴⁹.

D. Kuodytė ir A. Kašėta įvardijo keturias **prielaidas**, subrandinusias ginkluotą partizaninį pasipriešinimą: 1) nepriklausomos valstybės 20-metis; 2) spontaniškas pasipriešinimas 1940–1941 m., pasibaigęs sukilimu; 3) antinacinė rezistencija; 4) pirmosios sovietinės okupacijos patirtis, sovietų vykdytas teroras, represijos⁵⁰.

Lewandowska Ilona, Bożerocki Tomasz edukacijai skirtoje priemonėje „Podziemie Łączy. Pogrindis jungia“, išskyrė kelias pasitraukimo į miškus priežastis. Viena jų – siekis išvengti įtraukimo į Raudonąją armiją, kita – represijų. Armijos krajevov „svarbiausias <...> uždavinys buvo apsaugoti gyventojus nuo sovietinio teroro.“⁵¹.

Istorikė Daiva Dapkutė analizavo vėlesnio laikotarpio rezistencinės organizacijos susikūrimo priežastis. Jos teigimu, Užsienio rezistencinės santarvės susikūrimą sąlygojo: 1) tarptautinė situacijos pokyčiai; 2) užsienio žvalgybų (anglų, švedų, amerikiečių) įtaka; 3) ryšiai su krašto rezistencija; 4) sovietų saugumas⁵².

1. Vakarų ir Sovietų Sąjungos konfliktas neįvyko. XX a. 5 deš. pab.–6 deš. pr. dauguma lietuvių emigravo iš DP stovyklų Vokietijoje ir įsiliejo į kitų šalių gyvenimą. Padidėjo didžiųjų vakarų valstybių domėjimasis Vidurio ir Rytų Europa, padidėjo moralinis ir materialinis egzilų organizacijų rėmimas (pvz., JTO sukurtas Tautinis laisvosios Europos komitetas).

2. Baltijos regionu domėjosi užsienio žvalgybos. Pogrindis su žvalgybomis ryšius užmezgė 1943 m. (A. Vokietaitis užmezga ryšius su anglų ir švedų žvalgybomis Švedijoje, per Vladą Žilinską). 1945 m. anglų slapta žvalgyba atgaivino žvalgybos skyrių prieš Sovietų Sąjungą ir 1946 m. užmezgti ryšiai su Jonu Deksnium per S. Žymantą. CŽV susitikimai su VLIK`u (M. Krupavičiumi ir Antanu Šova), 1950 m. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis.

3. Ryšius su krašto rezistencija palaikė VLIK`as (per L. Daumantą) ir VLAK`as (per J. Deksnį).

4. MGB 1949–1953 m. infiltravo agentus į visų partizanų apygardų ir rinktinių vadovybes, savo rankose laikė ir ryšius su užsieniu. Išėivijos organizuotos akcijos rezistencijai remti buvo pasmerkiamos nesėkmei. 1950 m. užverbuotas J. Deksnys⁵³.

Neginkluoto pasipriešinimo ištakas ir **veiksnius** išsamiai išanalizavo Monika Kareniauskaitė⁵⁴. Prieš analizuodama ištakas ir priežastis pateikė savąją priežasčių sampratą: „Priežastys apima ir „įvykius, procesus, kurie įvairiais laikotarpiais buvo tarsi gaivaus vėjo gūsis, palaikęs Lietuvos neginkluotą pasipriešinimą, jo plėtrą, skatinęs išitraukti ir naujus žmones, taigi neleidęs jam užgesti ir kurstęs Lietuvos neginkluotojo pasipriešinimo ugnį per visą antrąją sovietų okupaciją“⁵⁵. Pirmoji priežastis – Lietuvos valstybingumo praradimas ir okupacinių režimų teroras. Antroji priežastis – partizaninis karas, pasipriešinimo tradicijos tęstinumas (žr. **4 lentelę**). Trečioji priežastis – „žodinė

⁴⁹ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 18–24.

⁵⁰ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 8.

⁵¹ Lewandowska Ilona, Bożerocki Tomasz. Podziemie Łączy. Pogrindis jungia“, Białystok: Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, 2021, puslapiai nenumėruoti.

⁵² Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [5].

⁵³ Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146. [7].

⁵⁴ Kareniauskaitė Monika. Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2(30), p. 137–153.

⁵⁵ Kareniauskaitė Monika. Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2(30), p. 137–153.

tradicija, tikrovė, gyvenamosios aplinkos stebėjimas“. Ketvirtoji priežastis / motyvas – istorinė atmintis ir siekis ją išsaugoti tautinę tapatybę. Penktoji priežastis – pokyčiai Lietuvos visuomenėje XX a. 6 deš. pradžioje, kuomet suvokta, kad nėra veiksmių galinčių susilpninti sovietinę sistemą (sunaikinta ginkluota rezistencija).

4 lentelė. Citatos ir jų autoriai, pagrindžiantys, kad partizaninis karas yra neginkluoto pasipriešinimo ištakos

Autorius	Citata	Pastaba
Bernardas Gailius	„Jo nuomone, išblėsus vilčiai sulaukti Vakarų ir SSRS karo, „patys partizanai pradėjo orientuotis į neginkluotą pasipriešinimą, mažino savo narių skaičių, palikdami tik tuos, kurie legaliai gyventi nebegalėjo, ir bandė kurti slaptas neginkluotas organizacijas“ (M.K., p. 139).	
Živilė Račkauskaitė	„Lietuvoje pasipriešinimas niekada nebuvo visai išnykęs. Ginkluotajai rezistencijai išsekus, Lietuvoje ėmė ryškėti nauja pasipriešinimo forma, daugelio autorių vadinama pasyviosios rezistencijos vardu“ (p. 139). „Daug aukų pareikalavusią rezistenciją pakeitė nesmurtinė kova“ (M.K., p. 139)	Pasipriešinimo istorija, kaip vientisas procesas, kurio formos ir metodai kito (dėl tarptautinės padėties ir sovietinio režimo pokyčių). Nebrėžia ribos tarp abiejų pasipriešinimų.
Vytautas Tininis	„Ginkluotą kovą Lietuvoje pakeitė vadinamoji pasyvioji rezistencija, turinti keletą pasipriešinimo formų : viešos politinio protesto akcijos, pagrindinių organizacijų veikla ir gimstantis disidentizmas “ (M.K. 139).	
Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė	„maždaug po 1949 m. prioritetiniu partizanų veiklos uždaviniu tapo kova ideologiniame fronte“ (M.K., p. 139). „iki 1949 m. buvo siekiama kuo platesnius visuomenės sluoksnius įtraukti į organizuotą pilietinį pasipriešinimą okupacijai. Vėliau pradėtos propaguoti individualaus pasipriešinimo, tautiškai susipratusios asmenybės ugdymo idėjos“ (M.K. p. 139).	Pagrindinės spaudos leidimas ir platinimas Tikslas – įdiegti į žmonių sąmonę pasipriešinimo okupacijai idėjas. Ginkluotas ir neginkluotas eina viena greta Pvz., jaunimo org. „Laisvę Lietuvai“ (p. 140) Perėmė partizanų idėjas, išugdė disidentą Petrą Plumpą.
Jonas Jurašas (emigr.)	„Nors 1952-ieji metai laikomi aktyvaus sąjūdžio pabaiga, tačiau sunku pasakyti, kiek jis dar tęsėsi, nes pati pasipriešinimo dvasia pakeitė savo pavidalą, ėmė reikštis naujomis lytimis, vis giliau skverbėsi į tautos gyvenimo gelmes“ (M.K., p. 139)	1975 m.
A. Liekis	Jis nurodo, kad „dramatiška kova vyko ir vadinamojo pasyvaus pasipriešinimo frontuose. Dažname mieste ir kaime, bažnytkaimiuose veikė pagrindinės organizacijos“ (M.K., p. 139) „ypač gausu buvo jaunimo, palaikiusio ryšius su partizanais, bendradarbiavusio ir platinusio partizanų bei kitą pagrindžio spaudą“. Pvz., pagrindžiantys teiginį, kad partizaninis karas laikytinas neginkluoto pasipriešinimo ištaka (pvz., 1949 m. progr.org. „Vieningo darbo frontas“, Ariogaloje, vadovas K. Banys buvo partizanų ryšininkas)	Ginkluotas ir neginkluotas eina viena greta. Autorius neabejojo, kad „iki 1953 m. , t. y. iki oficialios ginkluotojo pasipriešinimo pabaigos, ginkluotoji ir neginkluotoji rezistencija veikė kartu“ (M.K., p. 139). Pvz., Petras Paulavičius , kuris įkūrė pagrindinę organizaciją dar nacių okupacijos laikotarpiu . Tada Kęstučio apygardos partizanų vadovas (atsakingas už ideologinę kovą). P. Paulavičius pakeitė požiūrį iš ginkluotos kovos prieš okupantus į pasyvų pasipriešinimą. Tikslas – siekti Lietuvos išvadavimo politinėmis priemonėmis (M.K., p. 141). 1954–1964 m. prasideda prisitaikymo prie režimo laikotarpis (tai gyvenimo aplinkybės).
E. Jaseliūnas	Pabrėžė partizaninį karą ir jo įdirbį neginkluoto pasipriešinimo plėtrai. (M.K., p. 139–140)	
A. Dabrovskas	„1950–1970 m. laikotarpis svarbus tuo, kad, gėstant lietuvių tautos ginkluotam pasipriešinimui, buvo pereita prie neginkluotųjų pasipriešinimo formų“ (p. 140).	„partizanai siekė įtraukti jaunuolius į kovą su okupantais ne vien ginklu ir ruošė juos neginkluotam pasipriešinimui“ (M.K., p. 140)

Sudaryta autorės, remaintis: Kareniauskaitė Monika. Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2(30), p. 137–153.

Neginkluotam pasipriešinimui, ypač katalikiškam, poveikį darė (įvardijama, kaip priežastis) Sovietų Sąjungos disidentai ir disidentinis judėjimas. Įtaką / poveikį darė įvykiai Lenkijoje, Vengrijoje, Prahoje. Pasipriešinimą sovietinei santvarkai skatino: 1) socialinis ir ekonominis nesaugumas (tremtiniais ir buvusiems politiniams kaliniams); 2) negalėjimas įsitvirtinti gyvenime; 3) finansinio stabilumo siekis; 4) pasipiktinimas sovietine tikrove; 5) nepasitenkinimas kolektyvizacija; 6) pasipiktinimas nomenklatūros privilegijomis; 7) žmogaus teisių pažeidimai⁵⁶. Prie poveikį neginkluotam pasipriešinimui dariusių veiksnių M. Kareniauskaitė priskyrė iš lagerių parsivežtą patirtį, režimo pokyčius (atšilimas, destalinizacija, restalinizacija), sovietinę cenzūrą, ateistinę politiką, dvasininkų represavimą, rusinimo politiką. Įtakas neginkluotam pasipriešinimui išvelgė Vakarų kultūroje (hipių subkultūra), užsienio radijo transliacijose⁵⁷.

4. Pasipriešinimo veiklos, jų klasifikacija

Visas pasipriešinimo rūšis (ir ginkluotą ir neginkluotą) vienija **leidybinė ir idėjų skelbimo** veikla. Partizanai leido spaudą pogrindyje. Joje skleidė „laisvės siekius, stiprino tautiečių pasipriešinimo okupacijai savimone“⁵⁸. L. Pušinskytė įvardijo tai, kaip neginkluotą protestą prieš okupaciją⁵⁹. Disidentai taip pat leido spaudą (savilaida).

K. Girnius⁶⁰ **ginkluotos kovos** veikloms priskyrė: kovą su NKVD daliniais, kariuomene, išdavikų represavimą, pasalas, miestelių užpuolimą, o neginkluotoms partizanų veikloms – vietos valdžios rėmėjų drausminimą (pvz., valdžios pareigūnų); laisvės ir nepriklausomybės vilties palaikymą, rinkimų boikotą, ryšių su užsieniu palaikymą, spaudos leidybą, pasyvios rezistencijos organizavimą, atsargos partizanų telkimą. Panašias ginkluotos kovos veiklas mini ir kiti autoriai, – O. Dapšytė-Kriukelienė (dar ir rinkiminių apylinkių užpuldinėjimą)⁶¹, D. Kuodytė ir A. Kašėta (dar ir pozicinių mūši)⁶². Taip pat ir neginkluotos. Tarp veiklų minimi: 1) ryšių tarp apygardų palaikymas, 2) partizanų spaudos platinimas („Partizanų kova“ (1947–1951), „Pragiedruliai“ (1947–1948), satyrinis žurnalas „Istrebiteljada“, neperiodinis „Neįveiksi, sūnau, šiaurės“, „Pavergtos Šventosios kloniais“. „Bočių keliais“ (1947–1949 m.), „Laisvės kova“ (1950–1952 m.)); 3) atsisaukimų leidimas ir platinimas, 4) sovietinių vadų portretų plėšymas⁶³. D. Kuodytė ir A. Kašėta mini: partizanų akcijos prieš klubus skaityklas, bibliotekas; buvo naikinama literatūra, okupantų naudota kaip dvasinės sovietizacijos priemonė⁶⁴.

Pasyviosios rezistencijos veikloms K. Girnius priskyrė: 1) tylų ir pavienį valdžios nurodymą sabotavimą; 2) pasikalbėjimą su patikimais draugais apie reikalą ką nors daryti; 3) priklausymą organizacijai, su mažiau ar daugiau nustatyta struktūra ir veiklos planu, struktūra ir veiklos gairėmis,

⁵⁶ Kareniauskaitė Monika. Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2(30), p. 137–153.

⁵⁷ Kareniauskaitė Monika. Lietuvos neginkluoto antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, nr. 2(30), p. 137–153.

⁵⁸ Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.[583]

⁵⁹ Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24. [1, 15, 20]

⁶⁰ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 288.

⁶¹ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 11.

⁶² *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 20, 21.

⁶³ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 21–24.

⁶⁴ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 20, 21.

kurių narių daugumą sudarė legaliai gyvenantys ir aktyviai nesipriešinantys žmonės, kurie nejautė esą tiesiog pavaldūs bet kuriam partizanų daliniui⁶⁵.

L. Pušinskytė išskyrė tris neginkluoto pagrindžio veiklos formas: 1) praktinę pagalbą partizanams; 2) neginkluotą protestą prieš okupaciją (atsišaukimų, proklamacijų platinimas, laikraščių leidimą, trispalvių vėliavų kėlimą); 3) savarankišką tautinę veiklą (liberalioji ir katalikiška šviečiamoji)⁶⁶. O. Dapšytė-Kriukelienė, D. Kuodytė ir A. Kašėta neginkluotos kovos veikloms priskyrė politines priemones (rinkimų boikotavimą; atšaukimų platinimą; kovą prieš kolūkių kūrimą)⁶⁷. O. Dapšytė-Kriukelienė įvardija šias antisovietinės pagrindinės rezervinės organizacijos veiklas: žvalgybinės informacijos rinkimą, veikiančių partizanų junginių saugumo užtikrinimą, materialinės pagalbos teikimą, ryšių tarp partizanų palaikymą⁶⁸.

Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos (LLKS, 1942–1943 m.; antinacinis pasipriešinimas) veiklų tarpe A. Vokietaitis mini pagrindinės spaudos leidimą, platinimą, ryšių su užsieniu palaikymą ir LLKS atstovavimą Vakaruose⁶⁹.

5. Ginkluoto pasipriešinimo vertinimai istoriografijoje

O. Dapšytė-Kriukelienė, vertindama ginkluotą pasipriešinimą akcentuoja moralinius dalykus: 1) „partizanų kovos nors ir neatnešė Lietuvai laisvės, bet apgynė Lietuvos valstybės garbę“; 2) „partizanų pasėtos laisvės ir nepriklausomybės idėjos nežuvo, perėjo į pasyvią rezistenciją, kuri pasireiškė įvairiais būdais ir atvedė į 1990 m. kovo 11-ąją, kai Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo buvo priimtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktas“⁷⁰. D. Kuodytė ir A. Kašėta ginkluotą pasipriešinimą vadina „aštriausia, kulminacine kovos forma – objektyviu reiškiniu, logiška istorinio konteksto išraiška“⁷¹.

N. Gaškaitė svarstė, – „aktyvus pasipriešinimas pavergėjui sumažino, ar padidino mūsų tautos nuostolius?“ ir atsakė, kad „vienu atžvilgiu, be abejo, padidino, nes tai pareikalavo daug aukų. Tačiau kitu atžvilgiu, be abejo, sumažino, nes priešas, pajutęs, kokią reakciją sukelia tautos smaugimas, buvo priverstas skaitytis bei susiaurinti ir sulėtinti savo planus, kuriuos jis buvo paruošęs tautos naikinimui“⁷². Aiškindamasi, kodėl tauta pakilo į ginkluotą kovą istorikė priėjo išvadą, kad „tauta pakilo į kovą gindama savo žmogiškąjį vertingumą, gindama tai, kas visiems laisviesiems ir doriesiems žmonėms yra brangu. Tuo ji pasirodė kaip kilnus ir vertingas žmonijos bei tautų bendruomenės narys.

⁶⁵ Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 319.

⁶⁶ Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24. [20]

⁶⁷ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 11; *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 20, 21.

⁶⁸ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 11; *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p.332–333.

⁶⁹ Vokietaitis Algirdas. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 203–204.

⁷⁰ Dapšytė-Kriukelienė Ona. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 11; *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 26.

⁷¹ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 8.

⁷² Šaltinis: *Karingis [Bronius Krivickas]* LLKS vyriausiosios vadovybės spaudos organas „Prie rymančio Rūpintojėlio“, 1952 10, nr. 5(21). Iš: Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1996, p. 342

Tuo ji įnešė savo indėlį į bendrąją žmonijos kovą dėl laisvės ir žmogiškumo idėjų⁷³. Apibendrinama ginkluotų kovų patirtį, N. Gaškaitė reziumavo, kad „dvidešimt tūkstančių žuvusiųjų ir apie du šimtus tūkstančių išblaškytųjų Sibiro platybėse – toks partizaninio karo balansas. Tačiau šie praradimai reiškė kitokį kapitalą: dešimtmečiui buvo pristabdyta asimiliacija, tautinio identiteto naikinimas, tautos vertimas paklusnia „tarybine liaudimi“, asmens individualybės žlugdymas. Fizinis sunaikinimas reiškė dvasinę pergalę – ateičiai, nes tik kovojanti tauta nežūva“⁷⁴.

Įdomus yra Piotro Łossowskio pateiktas ginkluotos rezistencijos Lietuvoje vertinimas:

„Lietuvių ginkluotas judėjimas nebuvo marginalus ar lokalus reiškinys. Vienaip ar kitaip, tiesiogiai ar netiesiogiai, prie kovos su sovietų valdžia prisidėjo didžioji lietuvių tautos dalis. Visa tai vyko nepaisant to, kad kova partizanų gretose buvo sunki, reikalavo begalinio atsidavimo ir aukų. Esant tokioms aplinkybėms pasipriešinimo judėjimo nariai, kovoje su sovietais, atsidūrė blogesnėje padėtyje nei Antrojo pasaulinio karo partizanai, kurie kovodami su vokiečiais vis aiškiau matė artėjančių pergalingą karo pabaigą.“⁷⁵

K. Girmius įžvelgė labai svarbų laiko dėmenį ginkluoto pasipriešinimo įvertinime. Geriausiai jį atskleidžia ši citata:

„Istorijos teismas yra dažnai negailestingas, iš dalies dėl to, kad pergalę iškovoję rašo istorijos nuosprendį. Pralaimėtojai retai užjaučiami. Esą jie nesupratę laiko reikalavimų, nesugebėję prisitaikyti prie kintančių sąlygų, nerealistišškai siekę to, ką blaiviau galvoję laikė neįgyvendinama iliuzija. Pralaimėtojai kaltinami ne tik išmintingumo ir nuovokos stoka, bet dažnai ir elementariausių dorovės principų pažeidimu. Laimės ir atsitiktinumų vaidmuo šiais atvejais labai didelis. Tas pats veiksma lyg įgyja skirtingą dorovinę reikšmę ne dėl savyje glūdinčių savybių, bet dėl įvykių, kurių pats veikėjas nevaldo. Sėkmingi pasipriešinimo sąjūdžiai, pvz., Prancūzijos per Antrąjį pasaulinį karą, pateisina savo narių smurto veiksmus kaip reikalingą priemonę didesniai blogiui kelių užkirsti, tautinei drausmei palaikyti, šalies išdavikams ir kolaborantams nubausti. Jei kokiais 1950 m. Vakarai būtų privertę Sovietų Sąjungą pasitraukti iš Lietuvos, tai partizanai būtų galėję, kaip ir prancūzų rezistentai, priekaištauti tiems, kurie neįsijungė į kovą, bet sėdėjo namie, sudėję rankas, ir laukė, kad kiti aukotųsi ir rizikuotų gyvybe. Taip nebuvo. Lietuvoje partizanai vadinami žudikais ir banditais, o išėivijoje girdėti daugiau balsų, apgailestaujančių jų tariamą politinį naivumą ir nereikalingų aukų sukėlimą“⁷⁶.

Kritiškiausiai partizanų ginkluotą kovą vertino istorikas L. Truska. Kritiniam įvertinimui jis yra paskyręs straipsnį „1944–1953 metai: ką davė Lietuvai partizaninis karas?“⁷⁷. Straipsnio pagrindinė idėja – ginkluotas pasipriešinimas buvo beprasmis, dėl civilių žmonių žūčių ir partizanų žūčių. Neigė N. Gaškaitės teiginį, kad partizaninis karas dešimtmečiui pristabdė asimiliaciją ir kolonizaciją. Tačiau nežiūrint išsakytos kritikos, rado ir teigiamų dalykų. Svarbiausiu partizaninio karo nuopelnu laikė faktą, kad „tauta pasimokė ir atsigavusi ėjo į laisvę kitu – neginkluoto disidentinio sąjūdžio ir dainuojančios revoliucijos keliu, savo vedliu pasirinkdama anaip tol ne radikalaus tipo veikėju“⁷⁸.

Leidinio „Lietuva 1940–1990 m.“ autoriai ginkluotą pasipriešinimą laikė „nors ir pavėluota, tačiau adekvačia reakcija į nepriklausomos valstybės praradimą, panaudojant visas tuomet įmanomas, padėtį atitinkančias priemones“, kuriuo pademonstravo, kad „dalis tautos <...> nepriėmė pasiūlymo ir niekada netapo sovietiniais piliečiais“, kad „kova dėl tarptautinės teisės ir bendromis žmogiškoms normomis paremtų principų jiems buvo prasminga“⁷⁹.

⁷³ Šaltinis: *Karingis [Bronius Krivickas] LLKS vyriausiosios vadovybės spaudos organas „Prie rymančio Rūpintojėlio“*, 1952 10, nr. 5(21). Iš: Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1996, p. 342

⁷⁴ Gaškaitė N. p. 185–189.

⁷⁵ Lewandowska Ilona, Bożerocki Tomasz. *Podziemie Łączy*. Pogrindis jungia“, Białystok: Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, 2021, puslapiai nenumėruoti.

⁷⁶ Girmius K. *Partizanų kovos Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 401.

⁷⁷ Truska Liudas. 1944–1953 metai: ką davė Lietuvai partizaninis karas?. Iš: Truska Liudas. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 170–187.

⁷⁸ Truska Liudas. 1944–1953 metai: ką davė Lietuvai partizaninis karas?. Iš: Truska Liudas. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 187.

⁷⁹ *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija*. 2-as pataisytas ir papild. leid. Vilnius: LGRTC, 2007, p. 350–351.

	<p>vienodai supratote užduotis, jei kyla klausimų, konsultuotis su mokytoja; ketvirta, pabandote aprašyti atsakymą ir jį užsirašyti į sąsiuvinį (arba, jei yra palikta vietos mokomojoje medžiagoje); penkta, baigę / usios užduotis, pamąsto, kokios informacijos ar įgūdžių pritrūko, norint atsakant į klausimus ir ką norėtų dar apie tai sužinoti. Mokiniai, dirbdami porose, skaito ir analizuoja šaltiniuose bei istorikų tekstuose esančią informaciją ir atsako į pateiktus klausimus. Mokytojas konsultuoja mokinius, paaiškina, kas mokiniams neaišku, pataria į ką atkreipti dėmesį.</p> <p>Baigę darbą mokiniai, kartu su mokytoju/a aptaria atsakymus į užduoties klausimus, išsiaiškina pasibrauktas sąvokas, esmines sąvokas užrašo lentoje.</p>	15 min.															
<p>Baigiamoji pamokos dalis. Apibendrinimas.</p> <p>Namų darbų skyrimas.</p> <p>Refleksija ir įsivertinimas.</p>	<p><i>Apibendrinimas:</i></p> <p>Kodėl vyko trėmimai ir kuo tremtinius laikė sovietų valdžia?</p> <p>Pirmiausiai buvo tremiami Lietuvos valstybės valdininkai buvę nepriklausomos valstybės pamatas, – jais siekta atsikratyti pirmiausiai. Jie labiausiai trukdė sovietų valdžiai kurti naują socialinę ir ekonominę realybę. Kad pateisintų nežmonišką elgesį su tremiamais žmonėmis ir jų šeimomis bolševikai pasitelkė propagandą ir viešojoje erdvėje formavo jų kaip „visuomenės kenkėjų“ ir „nusikaltėlių“ įvaizdį. Jiems visą sovietmetį buvo klijuojamos „liaudies priešų“, „valstybės išdavikų“ etiketės.</p> <p>Skiriamas namų darbas – rasti ir perskaityti Lietuvos Respublikos konstitucijos straipsnius, saugančius žmogaus garbę ir orumą.</p> <p>Mokiniai reflektuoja, kaip pavyko pasiekti pamokos uždavinį: į kokius klausimus pavyko atsakyti lengvai, o į kuriuos atsakyti buvo sunkiausia, kas sudomino, ką darytų kitaip.</p> <p>Mokiniai pildo įsivertinimo lentelę. Pasiektų rezultatų įsivertinimo lentelė:</p> <table border="1" data-bbox="431 995 1352 1545"> <thead> <tr> <th>Pasiekimų lygis</th> <th>Pasiekimų lygio požymiai (pamokos uždaviniui)</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>I</td> <td>Padedamas mokytojo/kito mokinio randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste ir atsakau į klausimus.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>II</td> <td>Randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, dalį jos apibendrinu ir atsakau į klausimus.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>III</td> <td>Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, atsakau į klausimus.</td> <td></td> </tr> <tr> <td>IV</td> <td>Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, susiedamas juos į visumą ir padarau išvadas.</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Pasiekimų lygis	Pasiekimų lygio požymiai (pamokos uždaviniui)		I	Padedamas mokytojo/kito mokinio randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste ir atsakau į klausimus.		II	Randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, dalį jos apibendrinu ir atsakau į klausimus.		III	Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, atsakau į klausimus.		IV	Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, susiedamas juos į visumą ir padarau išvadas .		5 min.
Pasiekimų lygis	Pasiekimų lygio požymiai (pamokos uždaviniui)																
I	Padedamas mokytojo/kito mokinio randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste ir atsakau į klausimus.																
II	Randu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, dalį jos apibendrinu ir atsakau į klausimus.																
III	Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, atsakau į klausimus.																
IV	Randu ir apibendrinu reikiamą, tiesiogiai išreikštą, informaciją istorijos šaltinyje ir istoriko tekste, atkuriu praeities įvykius, susiedamas juos į visumą ir padarau išvadas .																

Pamoko scenarijaus plano priedas Nr. 1.

1 užduotis (pamokos metu). Užrašytas žodis liudija.

Remdamiesi A, B, C šaltiniais ir žiniomis, atsakykite į 1–5 klausimus.

A šaltinis. Ištrauka iš knygos „Užrašytas žodis liudija“ (*Šaltinis: Užrašytas žodis liudija. 1941 metų tremtinių ir politinių kalinių dienoraščiai ir atsiminimai. Vilnius, 2021, p. 8–9*)

Svetimi ginkluoti žmonės įsiveržė į jų namus. Apkaltino „valstybės išdavyste“, pripažino „liaudies priešais“, „socialiai pavojingais elementais“, išvarė iš namų, sugrūdo į vagonus ir išvežė. Išvežė žinodami, kad niekas ir niekada iš ten negrįš ir nepapasakos, kaip viskas vyko ir ką teko išgyventi. Dauguma negrįžo, bet sugrįžo jų užrašyti žodžiai. Ir jie liudija. <...> Išlikę dienoraščiai ir atsiminimai primena, kad tai, kas įvyko, nenugrimzdo praeitin, bet išliko – čia ir dabar, ir liudija ateinančioms kartoms“.

B šaltinis. Ištrauka iš 1941 m. tremtinės moksleivės Dalios Grinkevičiūtės atsiminimų. (*Šaltinis: Užrašytas žodis liudija. 1941 metų tremtinių ir politinių kalinių dienoraščiai ir atsiminimai. Vilnius, 2021, p. 35, 39*)

Staugus vagono truktelėjimas. Dar vienas smūgis, traukinys pajuda. Matyti Karmelitų bažnyčios bokštai, jie auksu žiba saulės spinduliuose. Pusė penkių. Kaunas miega. Tyliai plaukia 63 vagonų traukinio sąstatas, veždamas į nežinomą toli, į nežinomą gyvenimą 1500 lietuvių. <...> Kirovas. Sustoja tarsi parade: Kauno ešelonas, iš vieno šono – Rygos, iš kito – Talino. Sveikas Pabaltijai! Užsimezga kalbos. Išvargę, nešvarūs išblyškę, miegam vienas ant kito. Vienas klausimas ir kalbos – kur mus veža? <...>

Gyvenam dviejuose dideliuose barakuose. Dirbam laukuose po 18 valandų. Uždarbio beveik jokie. Maitinamės mainydami daiktus. <...> Nuo gruodžio 1 d. atidarė septynmetę mokyklą. Staju į septintą klasę. Kas uždirbčiau duoną, tempiu rąstus iki pietų tik keturias valandas. O dvyliktą aš kaip iš naujo gimstu. Visi eina pietų, ir aš metu virvę, velku savo milžiniškas maišines kojas į baraką, pasistiprinu, imu portfelį, Krikščanio rašalinę ir bėgu į mokyklą“.

C šaltinis. Ištrauka iš M. Kareniauskaitės straipsnio „Tremtinio sąvoka ir trėmimų samprata Lietuvos sovietinės okupacijos metais: teisiniai, ideologiniai, administraciniai ir socialiniai aspektai“ (*Šaltinis: Kareniauskaitė M. Tremtinio sąvoka ir trėmimų samprata Lietuvos sovietinės okupacijos metais: teisiniai, ideologiniai, administraciniai ir socialiniai aspektai. Genocidas ir rezistencija, 2018, nr. 1 (43), p. 32*).

„<...> Nužmoginimas būtinas siekiant pateisinti terorą ir represijas <...> kuriant naują socialinę ir ekonominę realybę, perkonstruoti visuomenę. Okupuotoje Lietuvoje toks socialinės realybės konstravimo būdas išplito jau pirmosios sovietų okupacijos metais. Tada vykdyta plataus masto propagandos kampanija prieš šias priešų grupes: buvusius Lietuvos valstybės, kariuomenės, teisėtvarkos, politinius veikėjus, dvarininkus, kapitalistus ir turtinguosius ūkininkus („buožes“). <...> Priešo grupių atstovai buvo vaizduojami kaip asmenys, kenkiantys visuomenės socialinei gerovei, kliudantys perkurti realybę pagal utopinį paveikslą. <...> spaudoje šių grupių atstovai buvo <...> įvardijami ne tik kaip lietuvių tautos išdavikai, bet ir kaip potencialūs ar net tikri nusikaltėliai. Tremtiniai taip pat buvo asmenys, kuriuos sovietinė ideologija priskyrė priešų kategorijai“.

Užduotys darbui su A, B, C šaltiniais:

1. Iš kokių šaltinių sužinome apie žmonių trėmimus, kodėl jie svarbūs?
2. Kuo buvo kaltinami tremiami žmonės ir jų šeimų nariai (A šaltinis)?
3. Kokių socialinių grupių / profesijų asmenys tapo sovietų valdžios priešais ir kodėl?
4. Ką apie Lietuvos gyventojų trėmimus sužinome iš septintokės Dalios prisiminimų (B šaltinis)?
5. Kodėl su tremtiniais buvo elgiamasi nežmoniškai, žeminami jų garbė ir orumas?

Tikėtinų atsakymų, į užduoties klausimus, lentelė.

1.	Iš atsiminimų, dienoraščių, pasakojimų. Padeda atkurti praeitį, žmonių išgyvenimus, perduoti tai ateities kartoms, pagerbti tremtyje žuvusių žmonių atminimą.
2.	„Valstybės išdavyste“, pripažino „liaudies priešais“, „socialiai pavojingais elementais“.
3.	Buvę Lietuvos valstybės, kariuomenės, teisėtvarkos, politiniai veikėjai, dvarininkai, kapitalistai ir turtingi ūkininkai („buožės“). Sovietų valdžiai trukdė kurti naują socialinę ir ekonominę realybę.
4.	Išvežė ryte, kad niekas nematytų, sąstatas 63 vagonų, juose iš Kauno išvežė 1500 žmonių. Vežė ne tik lietuvius, bet ir latvius bei estus. Tremiami asmenys nežinojo, kur juos veža. tremtyje gyveno barakuose. Darbas trukdavo po 18 valandų. Norėdami išsimaitinti, parduodavo arba keisdavo turimus daiktus į maistą. Mokiniai ir dirbo ir mokėsi. Mokymasis džiugino ir teikė jėgų.
5.	„Nužmoginimas būtinas siekiant pateisinti terorą ir represijas“ (juk su žmonėmis taip nesielgiama), bet įvardijus juos „visuomenės kenkėjais“ ir „nusikaltėliais“, toks elgesys, tarsi, buvo pateisinamas. Siekis priversti gerbti sovietų valdžią, o jei ne gerbti, tai nors įbauginti, palaužti valią/norą jai priešintis.

ŽODYNĖLIS

„**Buožės**“ – turtingi ūkininkai (C šaltinis).

Ideologija – pažiūrų, idėjų sistema.

Propaganda – idėjų, mokslų, pažiūrų, politinių teorijų skleidimas ir aiškinimas spaudoje ir žodžiu (LKŽ). Teorijų, idėjų skleidimas, siekiant jomis ugdyti, veikti žmonių pažiūras, nuotaikas, skatinti tam tikrus veiksmus (TŽŽ).

Represijos – bausmė, baudžiamoji priemonė, slopinimas bausmėmis.

Socialiai pavojingas elementas – pavojingas sovietinei visuomenei asmuo savo pažiūromis, mąstymu, vertybėmis.

Teroras – politinių priešininkų slopinimo politika, palaikoma smurto, prievartos (iki fizinio sunaikinimo) priemonėmis.

Tremtinys – asmuo už bausmę išsiųstas (ištremtas) į kitą gyvenamąją vietą.

Utopija – vieta, kurios nėra.

Užduotis namų darbams. Rasti ir perskaityti Lietuvos Respublikos konstitucijos straipsnius, saugančius žmogaus garbę ir orumą.

1 užduotis (5–6 klasėms) (**Integruota, skirta istorijai ir pilietiniam ugdymui**). Perskaityti pirmojo Lietuvos Respublikos diplomato Sovietų Sąjungoje, vėliau – Rusijos Federacijoje, Egidijaus Bičkausko (paskirto 1990 04 02) laiško ištrauką ir atsakyti į klausimus. Prieš atliekant užduotį mokiniai kartu su istorijos ar pilietinio ugdymo mokytoju turi būti susipažinę su teorine medžiaga⁸⁰ (**IV lygmuo; C2.4**)

Publikuota: Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 150–151; Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokinio knyga.“ Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 86–88.

⁸⁰ Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. *Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 145–150.

Ištrauka iš 2021 09 23 E. Bičkausko laiško S. Grigaravičiūtei (Šaltinis: S. Grigaravičiūtės asmeninis archyvas):

„Pagal mano minėtą priėmimo-perdavimo aktą Nac. muziejuje saugomi, mano galva, dar du įdomūs eksponatai. Pirmasis. Tai mano asmeninis pistoletas, kuris visą laiką buvo kartu su manimi Maskvoje. Tenešįžeidžia tie, kurie visų įvykių metu buvo čia Vilniuje ir kalba apie grėsmes. Jie buvo kartu, ir vienas kitą padrašinantis. Tai lengviau. Maskvoje, nedraugų apsuptyje ir per sausio ir per rugpjūčio įvykius, aš buvau vienas (neskaitant kelių Lietuvos policininkų), iki Kremliaus buvo apie 1 km, iki Lubiankos (KGB) gal 1,5 km. Tad pistoletas nebuvo vien „bravūra“.“

Klausimai darbui su šaltiniu:

1. Kuris drąsos tipas aprašytas šaltinyje? Atsakymą argumentuokite.

(Ats. Profesinė (fizinė) drąsa; kyla grėsmė gyvybei atliekant savo pareigas.)

2. Kas turima galvoje kalbant apie grėsmes „per sausio ir per rugpjūčio įvykius“? (Ats. 1991 m. sausio 13-osios įvykiai ir 1991 m. rugpjūčio pučas.)

3. Kaip manote, kam diplomatus buvo reikalingas šaunamasis ginklas?

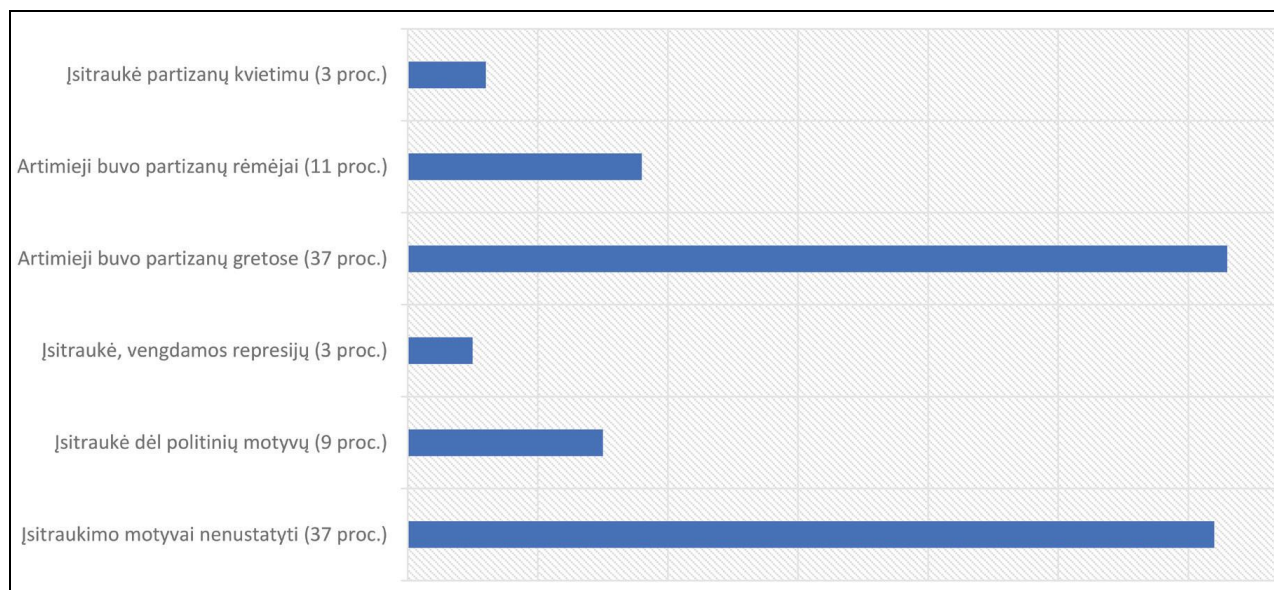
(Ats. Diplomas darbo reikalais eidavo pėsčiomis ir pakeliui į Kremlių ar Lubianką jis galėjo būti užpultas, todėl įsigijo ginklą savigynai.)

2. Užduotys 7–8 klasėms

1 užduotis. Išnagrinėti šaltinius apie moteris partizaniniame kare ir atsakyti į klausimus. (**II lygmuo C2.2**)

Publikuota: Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donilienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 62–63; Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donilienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokinio knyga.“ Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 40–41.

A šaltinis. Partizanų įsitraukimo į ginkluotąją rezistenciją motyvai (Šaltinis: Tumavičius, Staveckaitė-Notari, 2022, p. 7):

B šaltinis. Partizanų vadovybės požiūris į moteris partizaniniame kare (Šaltinis: Tumavičius, Staveckaitė-Notari, 2022, p. 11):

„Aukščiausia partizanų vadovybė taip pat nagrinėjo moterų padėtį partizanų būriuose. Visgi „moterų klausimas“ imtas norminti tik 1949 m. Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Taryba 1949 m. vasario mėnesį vykusiame posėdyje nutarė, kad „moteris priimti į partizanų būrius vengti; dėl dalyvavimo sąjūdyje prieš persekiojamoms moterims teikti visokeriopą pagalbą, sudarant joms legalaus gyvenimo sąlygas; į partizanes priimtas moteris visais atžvilgiais / apginklavimo, mokymo tarnybų ir kt. / traktuoti lygiai kaip ir partizanus vyrus; iš moterų partizanų sudaryti partizanų moterų grandis, o esant reikalui ir aukštesnius organizacinius vienetus; siekti savistovaus tokių moterų partizanų dalinių veikimo; santykiuose su moterimis partizanėmis partizanai turi išlaikyti pagarbą ir padorumą“.

Klausimai / užduotys darbui su šaltiniais:

- Įvardykite motyvus, paskatinusius moteris įsitraukti į ginkluotą partizaninį karą.
(Ats. Artimieji buvo partizanai; artimieji rėmė partizanus; vengė represijų; įsitraukė partizanų kvietimu; įsitraukė dėl politinių motyvų – priešiškus sovietų okupaciniam režimui.)
- Kokio požiūrio į moteris partizanų būriuose laikėsi Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Taryba?
(Ats. Siekė vengti priėmimo į partizanų būrius.)
- Kaip traktuotos į partizanų gretas priimtose moterys?
(Ats. Lygiai su vyrais.)

4. Kaip Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Taryba planavo panaudoti partizanes moteris partizaniniame kare „esant reikalui“?

(Ats. Iš partizanų sudaryti partizanų grandis, o esant reikalui ir aukštesnius organizacinius vienetus; siekti savarankiško tokių partizanų dalinių veikimo.)

5. Įvertinkite Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Tarybos požiūrį į moteris partizaniniame kare.

(Ats. Jos traktuotos lygiai su vyrais, buvo gerbiamos ir vertinamos kaip kombatantės.)

2 užduotis (integruota, skirta istorijos ir pilietiniam ugdymui). Išanalizavę teorinę dalį⁸¹, kartu su istorijos ar pilietiškumo mokytoju, perskaito teksto „Lietuvos Pasaulio tautų teisuolių vedlė“ ištrauką apie Oną Šimaitę ir atsako į klausimus. Ištrauka apie Oną Šimaitę iš teksto „Lietuvos Pasaulio tautų teisuolių vedlė“ (Šaltinis: Stankevičius, 2021, p. 190). **(III lygmuo; C2.3)**

Publikuota: Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 129–131; Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokinio knyga.“ Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 76–78.

„Ona Šimaitė buvo lietuvė, gan apkūni, plataus valstietiško veido, lino spalvos plaukais <...>. Vaikystėje Ona turėjo daug draugų ir bendraklasių žydų. Tarp jos mėgstamiausių autorių buvo žymi lenkų rašytoja Eliza Ožeškienė <...>. Jos senelis – liberalus, plačių pažiūrų žmogus, mokė žydus vertinti objektyviai <...>. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Ona Šimaitė buvo senojo garsaus Vilniaus universiteto katalogų skyriaus vedėja. Ji buvo tarp geriausių literatūros kritikų Lietuvoje, jos padėtis ir reputacija būtų buvusi užtikrinta, jei ji būtų sutikusi tylėti. Bet Ona Šimaitė pasirinko kovą. <...> Ji kreipėsi į vokiečių vadovybę ir pateikė jiems labai nekaltą planą. Gete buvo knygų, kurias seniai iš universiteto buvo paėmę žydai studentai. Gal vokiečiai leistų jai, sąžiningai bibliotekininkei, įeiti už aukštų sienų gelbėti tų neįkainojamų knygų? Vokiečiai patenkino jos prašymą <...>. Ji visuomet ateidavo nešina daiktais, o išeidavo su vertingais archyviniais dokumentais, knygomis ar tarp sienų uždarytų žmonių kančių dienoraščio skiautelėmis, skirtomis išsaugoti. Ji slėpė tuos daiktus po universiteto lituanistikos seminaro skliautais. <...> Oną sučiupo gestapas. Grasino, mušė, marino badu, bet ji neišdavė paslapčių.“

Klausimai:

1. Apie kokio tipo pasitikėjimą kalbama teksto ištraukoje? Atsakymą argumentuokite.

(Ats. Tarpasmeninį (argumentas – Ona turėjo gerą reputaciją, dirbo visuomenės pasitikėjimą turinčioje institucijoje); apibendrintą pasitikėjimą (argumentas – bendros vertybės).)

2. Kokie veiksniai prisidėjo prie Onos Šimaitės ir jos gelbėjamų žydų pasitikėjimo santykių sukūrimo?

(Ats. Šeima, mokykla, neformalūs socialiniai tinklai.)

3. Ar žydų pasitikėjimas Ona Šimaitė pasiteisino? Atsakymą argumentuokite.

(Ats. Pasiteisino, nes jis išgelbėjo žydų kultūrinės vertybės; ji net kankinama, paslapčių neišdavė, t. y. neišdavė jau suteikto pasitikėjimo.)

4. Įvertinkite Onos Šimaitės poelgius pilietiškumo aspektu.

(Ats. Ona Šimaitė pasielgė kaip atsakinga visuomenės narė, parodė pagarbą bendražmogiškoms vertybėms, žmogaus teisėms ir laisvėms.)

⁸¹ Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. *Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 123–128.

3 užduotis (integruota, skirta istorijos ir pilietiniam ugdymui). Perskaityti ištraukas iš 1975 m. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos, S. Grigaravičiūtės knygos „Lietuvos diplomatijos istorija 1918–1940 metais“ (angl. k.) ir atsakyti į klausimus. Prieš atliekant užduotį mokiniai kartu su istorijos ar pilietinio ugdymo mokytoju turi būti susipažinę su teorine medžiaga⁸² (**III lygmuo; C2.3**)

Publikuota: Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga“. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 151–152; Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. „Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokinio knyga.“ Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 86–88.

A šaltinis. Ištrauka iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos, 1975, nr. 17 (Šaltinis: Įvairios žinios. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika, 1975, nr. 17. Prieiga per internetą: <https://lkbkronika.lt/index.php/17-kronika-1975-m/786-ivairios-zinios>):

„1973 m. „Tiesoje“ (Nr. 58) pasirodė Radviliškio vidurinės mokyklos direktoriaus Č. Kantauto straipsnis, kuriame kritikuojama A. Gaigalaitė ir kiti „LTSR istorijos chrestomatijos“ sudarytojai. Jų didžiausia kaltė buvo ta, kad įdėjo 1918 vasario 16 aktą, kuriuo Lietuva pasiskelbia nepriklausanti nuo Rusijos ir savarankiška valstybe ir 1920 liepos 12 Lietuvos – Tarybų Rusijos taikos sutartį, kurioje Rusija „... be atodairos pripažįsta Lietuvos valstybės savarankiškumą... ir gera valia visiems amžiams atsisako nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurias ji yra turėjusi lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu. <...> 1974 gegužės mėnesį A. Gaigalaitė buvo atleista iš katedros vedėjos pareigų.“

B šaltinis. Ištrauka iš S. Grigaravičiūtės knygos „Lietuvos diplomatijos istorija 1918–1940 metais“ (angl. k.) (Šaltinis: Grigaravičiūtė, 2013, p. 11):

„Lietuvai atsiradus Sovietų Sąjungos sudėtyje reikėjo perrašyti 1918–1940 metų Lietuvos istoriją taip, kad iš jos būtų ištrinti esminiai Lietuvos valstybingumą bylojantys faktai: Vasario 16-osios aktas, nepriklausomybės karai (taip pat ir su Sovietų Rusija), savarankiška Lietuvos valstybės vidaus ir užsienio politika, įteisinta ir pateisinta okupacija bei inkorporavimas į Sovietų Sąjungą.“

Užduotys darbui su šaltiniais:

1. Kuris drąsos tipas aprašytas A šaltinyje? Atsakymą argumentuokite, remdamiesi A ir B šaltiniais. (Ats. Profesinė (moralinė) drąsa; turėjo drąsos publikuoti draudžiamus dokumentus; dėl savo pozicijos neteko užimamų pareigų.)
  2. Kuo buvo kaltinami A. Gaigalaitė ir kiti „LTSR istorijos chrestomatijos“ sudarytojai? (Ats. Vasario 16-osios akto ir 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos sutarties su Tarybų Rusija paskelbimu.)
  3. Kaip manote, kodėl tokie kaltinimai buvo pateikti? (Ats. Nes neatitiko sovietinės istorijos koncepcijos apie sovietinį valstybingumą; galimi ir kiti logiški atsakymai.)
- Galimi ir kiti mokytojo nuožiūra suformuluoti klausimai.

---

⁸² Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urniežienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. *Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 145–150.

3. Užduotys 9–10 klasėms

1 užduotis. Koks laiko, vietos ir aplinkybių istorinis kontekstas sieja A, B ir C šaltinius. (**III lygmuo; A2.3**) Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui.

A šaltinis. Jono Barčo biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 389)

Barčas Jonas, Jono, g. 1906, gyv. Rituliškių k., Raseinių r., valst. Tremtis – 1948 05 22 Zulumajus, Zimos r., Irkutsko sr. – Zima, Irkutsko sr.; paleistas 1957 05 14, 1958 grįžo į Lietuvą, 1986 mirė. ANK TB

sūnus **Barčas** Barščius Stasys, Jono, g. 1936, gyv. Rituliškių k., Raseinių r., moksleivis. Tremtis – 1948 05 22 Zulumajus, Zimos r., Irkutsko sr. – Zima, Irkutsko sr.; paleistas 1957 05 14, 1957 grįžo į Lietuvą. ANK TB

B šaltinis. Marcijanos Gabrielaitienės biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 393)

Gabrielaitienė Marcijana, Vinco, g. 1902 (1897), gyv. Juodžių k., Joniškio r., valst. Tremtis – 1948 05 22 Veršina Tortunas, Sovetskio r., Krasnojarsko kr. – Maganskas, Sovetskio r., Krasnojarsko kr.; paleista 1957 11 12, 1957 grįžo į Lietuvą, 1980 mirė. ANK TB

C šaltinis. Petro Janušausko biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 395)

Janušauskas Petras, Jono, g. 1902, gyv. Paežerių k., Radviliškio r., valst. Tremtis – 1948 05 22 Birisukas, Partizanskojės r., Krasnojarsko kr. – 1949 Algatujus, Tulūno r., Irkutsko sr.; paleistas 1957 01 14, 1957 grįžo į Lietuvą, 1989 mirė.

Žmona Petronėlė **Janušauskienė** su vaikais ištremta 1949. ANK TB

1 užduoties atsakymas. A, B, C šaltiniuose minimi asmenys buvo išvežti per Sovietų Sąjungoje 1948 m. gegužės 22–23 d. įvykdytą operaciją „Vesna“. Tuo metu buvo ištremti 39 766 žmonės. Operacijos tikslas – „nacionalistinių grupuočių Lietuvoje susilpninimas ir likvidacija“. Ištremti iš Lietuvos partizanai, jų šeimų nariai, ūkininkai.

2 užduotis. Rekonstruokite istorinį kontekstą (procesus ir įvykius) iš A, B, C, D, E, F šaltinių. (**III lygmuo; A1.3**) Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui.

A šaltinis. Elenos Bajoraitės biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 11)

Bajoraitė Elena, Antano, g. 1930, gyv. Kaune, tarnaut. Suimta 1955 11 02, kalinta Kaune, 1956 02 02 Vilniuje. LSSR Aukšč. Teismo 1956 01 12 nuteista ketveriems metams lagerio. Išv. į lag.– 1956 03 28 Siblagas, Kemerovo sr.; paleista 1956 06 26, grįžo į Lietuvą.

Per Vėlines kapinėse giedojo Lietuvos himną. BBK KGB

B šaltinis. Rimanto Baužio biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 13)

Baužys Rimantas, Prano, g. 1954, gyv. Kaune, spec. m-los moksleivis. Suimtas 1972 05 18, kalintas Kaune, 1972 07 31 Vilniuje. LSSR Aukšč. Teismo 1972 10 03 nuteistas vieneriems metams šešioms mėnesiams lagerio. Išv. į lag. – 1972 11 03 Archangelsko sr.; paleistas 1973 11 30, 1973 grįžo į Lietuvą.

Dalyvavo protesto demonstracijoje dėl Romo Kalantos žūties. ANK BBK KGB

C šaltinis. Jono Duobos biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 18)

Duoba Jonas, Antano, g. 1898, gyv. Juškų k., Šakių r., miškin. Suimtas 1957 01 31, kalintas Vilniuje, Kaune, LSSR Aukšč. Teismo 1957 04 04 nukreiptas priverstiniam gydymui, 1957 04 21 išv. į kalėjimo tipo psich. ligoninę – Leningradas; paleistas 1962 04 11.

Rašė sovietinę valdžią kritikuojančius skundus. BBK KGB

D šaltinis. Jono Ivanausko biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 20)

Ivanauskas Jonas, Antano, g. 1932, gyv. Kaune, darbin. Suimtas 1974 01 30, kalintas Kaune, Vilniuje. LSSR Aukšč. Teismo 1974 09 20 nuteistas dvejiems metams lagerio.

Perspausdino maldaknygę. BBK KGB

E šaltinis. Jono Balčiūno biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 11)

Balčiūnas Jonas, Jono, g. 1927, gyv. Panevėžyje, kunigas, pogr. org. Vadovas. Suimtas 1954 08 25, kalintas Panevėžyje, 1954 12 28 Vilniuje, 1955 02 28 Šilutėje. LSSR Aukšč. Teismo 1954 12 24 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties. Išv. į lag. – Jaroslavlio sr.; paleistas 1955 11 23, grįžo į Lietuvą. Suimtas 1956 12 06, kalintas Pakruojyje, Vilniuje. Išv. į lag. – 1957 06 10 Oziorlagas, Irkutsko sr. – 1961 04 10 Dubravlagas, Mordovija; paleistas 1965 09 08, grįžo į Lietuvą.

Moksleivių pogr. org. *Atžalynas (Laisvės kovūnai)* iniciatorius ir vadovas; neginkluotos antisovietinės rezistencijos dalyvis. BBK KGB RTK

F šaltinis. Algirdo Liorento biograma (Šaltinis: *Lietuvos gyventojų genocidas*. t. 6. 1954–1989; 1990–1991. Vilnius, 2022, p. 30)

Liorentas Algirdas, Jono, g. 1936, gyv. Kaune, stud., pogr. org. *Geležinis Vilkas* vadovas „Jovaras“. Suimtas 1956 02 09, kalintas Kaune, Vilniuje. LSSR Aukšč. Teismo 1956 05 12 nuteistas dešimčiai metų lagerio. Išv. į lag. – 1956 06 02 Dubravlagas Javadas, Zubova Polianos r., Mordovija, 1956 09 13 **mirė** lageryje.

1955 02 iškėlė Trispalvę. BBK KGB

2 užduoties atsakymas. Po Stalino mirties masinių Lietuvos gyventojų trėmimų nevyko, ginkluotas antisovietinis pasipriešinimas buvo nuslopintas, tačiau tauta nenustojo priešintis. Stiprėjo neginkluota antisovietinė rezistencija, vyko įvairių formų akcijos ir protestai dėl Bažnyčios persekiojimo ir tikinčiųjų diskriminavimo, stiprėjo įvairių formų kultūrinė rezistencija. Todėl represinių struktūrų dėmesys koncentravosi į potencialius sovietų valdžios priešus – Katalikų Bažnyčią, akademinį jaunimą. Per šį laikotarpį ypač aktyviai reikėsi jaunimas – moksleiviai ir studentai. Vidurinėse ir aukštosiose mokyklose kūrėsi jaunimo pagrindinės organizacijos.

3. Užduotis. Remdamiesi A, B ir C šaltiniais atsakykite į pateiktus klausimus. (**III lygmuo; B1.3**) Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui.

A šaltinis. Ištrauka iš D. Kuodytės, A. Kašėtos rašyto įvado dokumentų rinkiniui (Šaltinis: Kuodytė D., Kašėta A., Įvadas. Iš: Laisvės kovos 1944–1953 m. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996, p. 8.)

„Įvertinant kovų intensyvumą, būdus, bendros vadovybės kūrimo ir struktūrų centralizacijos bruožus, sąlygiškai 1944–1953 m. laikotarpis skirstomas į tris etapus: 1944 m. liepa–1947 m. sausis (tai intensyviausių kovų, jėgų persigrupavimo, pradinis struktūrų kūrimo etapas, taip pat vyriausios vadovybės formų paieškos, apvainikuotos nesėkme); 1947 m. sausis–1948 m. lapkritis (aukštesnių kovos struktūrų – sričių susiformavimo, karinio ir politinio veikimo derinimo, vyriausios vadovybės idėjų brandos etapas); 1948 m. lapkritis–1953 m. pavasaris (paradoksaliausias etapas, kai buvo pasiekta galutinė karinių struktūrų centralizacija, sukurta vyriausioji vadovybė, suformuluotos karinės ir politinės organizacijos nuostatos, atsispindėjusios visų lygių dokumentuose. Kita vertus tuo pat metu, ypač nuo 1950 m., mažėjo partizanų skaičius, nyko struktūros, buvo naikinami visų lygių štabai. Tai susiję su agentų, smogikų veikla, išdavystėmis, kolektyvizacija ir kt.).“

B šaltinis. Ištrauka iš Onos Dapšytės-Kriukelienės dokumentinės kronikos (Šaltinis: Dapšytė-Kriukelienė O. Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika. Vilnius: LGGRTC, 2013, p. 17)

„Istoriografijoje 1944–1953 m. Lietuvoje vykęs partizanų pasipriešinimas okupacijai skirstomas į tris laikotarpius:

pirmasis – spontaniškas visos tautos priešinimasis okupacijai (1944 m. liepa–1946 m. gegužė);

antrasis – gerai organizuotų partizanų junginių kova prieš okupacinės valdžios įsitvirtinimą krašte (1946 m. gegužė–1948 m. lapkritis);

trečiasis – vieningos partizanų karinės ir politinės vadovybės koordinuojama veikla ir pasipriešinimo nuslopinimas (1948 m. lapkritis–1953 m. gegužė).

Leidinio autorė Kupiškio krašto partizanų pasipriešiniame išskiria šiuos laikotarpius: pirmasis – 1944–1945 m., antrasis – 1946–1948 m. ir trečiasis – 1949–1953 m.“

C šaltinis. Ištrauka iš knygos „Klaipėdos krašto Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone“ (Šaltinis: Klaipėdos krašto Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciūnienė. Klaipėda: Druka, 2009, p. 270).

„Įvertinant kovų intensyvumą, būdus, bendros valstybės kūrimo ir struktūrų centralizacijos bruožus, sąlygiškai 1944–1953 m. laikotarpis skirstomas į tris etapus:

1944 m. liepa – 1947 m. sausis (tai intensyviausių kovų, jėgų persigrupavimo, pradinis struktūrų kūrimo etapas, taip pat vyriausiosios vadovybės formų paieškos);

1947 m. sausis – 1948 m. lapkritis (aukštesnių kovos struktūrų – sričių – susiformavimo, karinio ir politinio veikimo derinimo, vyriausiosios vadovybės idėjų brandos etapas);

1948 m. lapkritis – 1953 m. pavasaris (galutinė karinių struktūrų centralizacija, sukurta vyriausioji vadovybė, suformuotos karinės ir politinės organizacijos nuostatos).“

Užduotys darbui su šaltiniais

1. Įvardykite ginkluoto partizaninio pasipriešinimo periodizacijos kriterijus, remdamiesi A, C šaltiniais. (Ats.: kovų intensyvumas, kovų būdai, bendros vadovybės kūrimas, partizanų organizacinių struktūrų pokyčiai (centralizacija)).

2. Palyginkite A, B, C šaltiniuose įvardytus partizaninio karo etapus ir nustatykite skirtumus. Paaiškinkite, kodėl jie atsirado.

(Ats.: A ir C šaltinių etapai sutampa, išskyrus Kupiškio krašto partizanų pasipriešinimo periodizaciją, kuri rodytų krašto partizaninių kovų specifiką; B šaltinio autorės periodizacija pateikiama, kaip istoriografijoje nusistovėjusi. Periodizacijos skirtumai radosi dėl dviejų priežasčių: regioninių skirtumų; publikacijų pasirodymo laikotarpio, vienos publikuotos XX a., kitos XXI a., kai buvo atlikta daugiau tyrimų ir periodizaciją buvo galima patikslinti).

3. Nustatykite B šaltinio autoriaus periodizacijos kriterijų(-us).

(Ats.: partizanų kovinių struktūrų / organizacinių struktūrų pokyčiai; struktūrų centralizacija)

4 užduotis. Remdamiesi šaltiniu atsakykite į pateiktus klausimus (**I lygmuo; C1.1**) Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui.

Šaltinis. Ištrauka iš tęstinio leidinio „Lietuvos gyventojų genocidas“ 1 tomo apie represuotos Levickių šeimos likimą (Šaltinis: 2023 m. papildytas 1 t. rankraštis, LGGRTC archyvas).

Levickas Vincas, Petro, g. 1900, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r., tarnaut. Suimtas 1941 06 11, išv. į kal. – Vologda, Ypat. pasit. 1942 10 10 nuteistas dešimčiai metų, išv. į lag. – Uchtižemlagas, Komija, mirė lageryje 1946 10 30. <...>

žmona Levickienė Konstancija (Stanislava), Vlado, g. 1900, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r., ūkin. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., mirė tremtyje 1945 12 10. <...>

sūnus Levickas Alfredas, Vinco, g. 1931, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1946 01 perkeltas į vaikų namus, 1952 pabėgo į Lietuvą. <...>

sūnus Levickas Algimantas, Vinco, g. 1934, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1946 01 perkeltas į vaikų namus; 1947 pabėgo į Lietuvą. Suimtas 1952, kalintas Kaune, Vilniuje. Tremtis – Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr. – 1954 Raičichinskas, Amūro sr., 1956 grįžo į Lietuvą. <...>

sūnus Levickas Leonardas, Vinco, g. 1932, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1946 01 perkeltas į vaikų namus; 1947 pabėgo į Lietuvą. Suimtas 1952. Tremtis – Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1959 grįžo į Lietuvą. <...>

duktė Levickaitė Chockienė Irena, Vinco, g. 1926, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1946 01 perkelta į vaikų namus; 1947 pabėgo į Lietuvą. Suimta 1948. Tremtis 1952 – Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1956 grįžo į Lietuvą. <...>

duktė Levickaitė Sedleckienė Janina, Vinco, g. 1929, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1946 01 perkelta į vaikų namus; 1947 pabėgo į Lietuvą. Suimta 1948, kalinta Kaišiadoryse, Kaune. Tremtis 1952 – Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr. – 1954 Raičichinskas, Amūro sr., 1956 grįžo į Lietuvą. <...>

motina Levickienė Rozalija, Simono, g. 1880, gyv. Čiviškių k., Trakų apskr., Kaišiadorių r., ūkin. Tremtis 1941 – Zaprudicha, Krasnozerskojės r., Novosibirsko sr., 1947 pabėgo į Lietuvą, 1965 mirė. <...>

Užduotys darbui su šaltiniais

1. Kokiam šaltinių žanrui priskirtumėte skaitytą šaltinį?

(Ats.: Biografiniam (biograma)

2. Kokias represijas patyrė Levickių šeimos nariai?

(Ats.: Lageris, tremtis)

3. Įvardykite šeimos narių įkalinimo ir tremties vietas.

(Ats.: Įkalinimo vieta Komijoje (Uchtižemlagas). Tremties vieta – Novosibirsko sritis (Krasnozerskojės r., Zaprudicha).

4. Kur buvo kalinami, suimti iš tremties pabėgę vaikai?

(Ats.: Kalinti kalėjimuose Kaune, Vilniuje, Kaišiadoryse)

5. Kokio amžiaus buvo kalėjimuose įkaltinti vaikai?

(Ats.: Algimantas 18, Leonardas 20, Irena 22, Janina 19)

6. Remdamiesi šaltinio informacija, parašykite 4–5 sakinius apie Levickų šeimos narių likimą.

Tėvas mirė lageryje (1946), motina mirė tremtyje (1945), penki vaikai tapo našlaičiais ir perkelti į vaikų namus. Močiutė su 4 anūkais 1947 m. pabėgo į Lietuvą, tačiau visi anūkai gražinti į tremtį, – 1948 m. anūkės, o 1952 m. anūkai. Vienas Levickų sūnus pabėgo į Lietuvą būdamas 21 metų. Visi penki Levickų vaikai grįžo į Lietuvą (vieni 1956 m., o kiti – 1959 m.)

7. Kokios naujos informacijos suteikė nagrinėtas šaltinis?

Atsakymas į klausimą kiekviena mokiniui yra individualus. Galimas atsakymas, kad sužinojo apie našlaičių vaikų likimus.

4. Užduotys 11 klasei

Parengto užduotys 11 klasei yra viešai prieinamos adresu:

<https://www.emokykla.lt/upload/files/2023/09/07/t4-istorijos-politika-ir-atminties-karai-uzduotys.pdf>

Buvo pristatytos Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos surengtame nuotoliniame seminare istorijos mokytojams 2023 m. rugsėjo 14 d.

I.LYG.3.UŽD. „Atskleidžia konkrečią nagrinėjamam istoriniam įvykiui reikšmingą istorinę asmenybę, nurodo, kuo ji svarbi“; „paaiškina, kokį pėdsaką jos paliko istorijoje“ (A3.1)

Naudodamiesi šaltinio ištrauka atsakykite į klausimą, ko siekė LRS pripažindami Joną Žemaitį Lietuvos valstybės vadovu?

Ištrauka iš LRS deklaracijos „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ (Šaltinis: LRS deklaracija 2009 03 12 „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ Priega per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.339103>)

„Lietuvos Respublikos Seimas,

minėdamas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijos 60-ąsias ir Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio gimimo 100-ąsias metines;

remdamasis Lietuvos valstybės tęstinumu, kuris reiškia, kad Lietuvos Respublika, kaip tarptautinės teisės subjektas, nebuvo sunaikinta visą 1940–1990 metų okupacijų laikotarpį; <...>

konstatuodamas, kad Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo pirmininkas Jonas Žemaitis atliko kovojančių Lietuvos Respublikos ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado ir valstybės politinei išsivadavimo kovai vadovaujančio aukščiausiojo pareigūno funkcijas, o Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija jam suteikė daugelį kitų valstybės vadovo įgaliojimų, įskaitant įgaliojimus atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę vykdyti Respublikos Prezidento pareigas iki susirenkant Seimui; <...>

pripažįsta, kad nuo 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijos priėmimo iki mirties 1954 m. lapkričio 26 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo pirmininkas Jonas Žemaitis buvo kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovas, faktiškai vykdęs Respublikos Prezidento pareigas.“

Klausimai šaltinio analizei:

1. Koku principu rėmėsi LRS, priimdamas šią deklaraciją?

(Ats.: Lietuvos valstybės tęstinumo principu)

2. Koku dokumentu remiantis J. Žemaitis pripažintas Lietuvos valstybės vadovu?

(Ats.: 1949 m. vasario 16 d. deklaracija)

3. Nurodykite J. Žemaičio buvimo vadovu chronologines ribas ir jas grindžiančius motyvus.

(Ats.: ribos 1949 02 16–1954 11 26; pradžia – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija, pabaiga – mirties 1954 m. lapkričio 26 d.)

4. Keturiais teiginiais paaiškinkite, ko siekta šia deklaracija?

(Ats.: įamžinti Lietuvos Laisvės kovų sąjūdžio Tarybos deklaraciją; įamžinti LLKS Tarybos pirmininką J. Žemaitį; dar kartą patvirtinti Lietuvos valstybės tęstinumo principą; suteikti J. Žemaičiui Lietuvos valstybės vadovo, faktiškai vykdžiusio Respublikos Prezidento pareigas, statusą)

II.LYG.1.UŽD. „Remiasi šaltinių teikiama informacija formuluojamiems teiginiams pagrįsti (priežasčių ryšiams nustatyti, išvadoms formuluoti, apibendrinti). Išskiria ir palygina keliuose šaltiniuose pateiktą informaciją, atsirenka tinkamiausią jo nagrinėjamai temai ar problemai atskleisti. Apibendrina kelių šaltinių informaciją ir daro išvadas“ (C2.2.).

Naudodamiesi A ir B šaltiniais paaiškinkite, **kaip** sovietinė propaganda siekė perkonstruoti visuomenę?

A šaltinis. Ištrauka iš M. Kareniauskaitės straipsnio „Tremtinio sąvoka ir trėmimų samprata Lietuvos sovietinės okupacijos metais: teisiniai, ideologiniai, administraciniai ir socialiniai aspektai“ (*Šaltinis: Kareniauskaitė M. Tremtinio sąvoka ir trėmimų samprata Lietuvos sovietinės okupacijos metais: teisiniai, ideologiniai, administraciniai ir socialiniai aspektai. Genocidas ir rezistencija, 2018, 1 (43), p. 32*)

„Individas, pagal „objektyvaus prieš“ ir „galimo nusikaltimo“ logiką identifikuojamas kaip priešas ir nusikaltėlis (totalitarizme šios sąvokos yra tapačios), įvardijamas, kaip toks ne dėl savo realių ketinimų oponuoti totalitarinei santvarkai, bet dėl to, kad priklauso tam tikrai grupei ar bendruomenei, kuri totalitarinės santvarkos ir ideologijos požiūriu yra potencialiai pavojinga. <...> Bet koks totalitarizmas valdžioje pasireiškia kaip utopija, piešianti tobulo pasaulio gaires, bet tai tobulybei pasiekti būtina imtis radikalių socialinių pertvarkų ir sukurti **naujo tipo visuomenę**. Kadangi totalitarizmas valdžią grindžia ne tik indoktrinacija (esamos visuomenės perauklėjimu), bet ir teroru, tokios grupės paprastai atsiduria tarp tų, kurie nesiderina su naujos utopinės visuomenės vaizdu, todėl turėtų būti vienaip ar kitaip iš jos pašalinti <...>, perkonstruojant visuomenę. Okupuotoje Lietuvoje toks socialinės realybės konstravimo būdas išplito jau pirmosios sovietų okupacijos metais. Tada vykdyta plataus masto **propagandos kampanija** prieš šias priešų grupes: buvusius Lietuvos valstybės, kariuomenės, teisėtvarkos pareigūnus, politinius veikėjus, dvarininkus, kapitalistus ir turtinguosius ūkininkus („buožes“). <...> Priešo grupių atstovai buvo vaizduojami kaip asmenys, kenkiantys visuomenės socialinei gerovei, kliudantys perkurti realybę pagal utopinį paveikslą. Įdomu, kad spaudoje šių grupių atstovai buvo kriminalizuojami ir įvardijami ne tik kaip lietuvių tautos išdavikai, bet ir kaip potencialūs ar net tikri nusikaltėliai.“

B šaltinis. Ištrauka iš knygos „Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais“ (*Šaltinis: Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais. Sud. N. Gaškaitė, A. Kašėta, J. Starkauskas. Vilnius, 1996, p. 91*)

Sovietinis propagandos aparatas per visus 50 okupacijos metų atkakliai formavo partizano – bandito įvaizdį. Pasibaigus partizanų kovoms, 1959 m. balandžio mėn. LKP(b) CK biuro nutarimu buvo sukurta speciali redakcija iš KGB darbuotojų, LKP CK Partijos istorijos instituto bei patikimų literatūros ir spaudos darbuotojų, reguliariai rengusi publikacijas apie „buržuazinių nacionalistų nusikaltimus“. Tokia spaudos grupė LSSR KGB veikė iki pat nepriklausomybės atkūrimo, ji teikė medžiagą panašioms publikacijoms. Šmeižto ir demagogijos mastai išpūdingi: 1959–1960 m. respublikinėje spaudoje buvo išspausdinta 452 straipsniai ir dokumentinės apybraižos, parengta 30 radijo laidų, sukurta 2 kino apybraižos ir 5 kino žurnalai. Propagandinis srautas nesumažėjo iki pat okupacijos pabaigos: 1985 m. parašyta 9 propagandinės knygos, 100 straipsnių, parengta 14 radijo laidų, 2 radijo pjesės, 3 televizijos laidos ir 2 dokumentiniai filmai. Visuose šiuose „kūriniuose“ partizanai kaltinami kraupiausiais žudymais.

Klausimai šaltinių analizei:

1. Kokios aplinkybės lėmė asmens priskyrimą prieš ir / ar nusikaltėlio kategorijai (A šaltinis)?
2. Įvardinkite priemones, kuriomis buvo kuriama „naujo tipo visuomenė“ (A ir B šaltinis)?
3. Kaip buvo kuriamas „priešų grupės“ įvaizdis (A ir B šaltiniai)?

4. Kaip manote, kodėl buvo vykdomos šmeižto ir demagogijos kampanijos viešojoje erdvėje, nuslopinus partizaninį pasipriešinimą?

Galimi atsakymai:

1. Priklausymas tam tikrai grupei ar bendruomenei, kuri totalitarinės santvarkos ir ideologijos požiūriu yra potencialiai pavojinga.
2. Indoktrinacija (per propagandą viešojoje erdvėje), teroras.
3. Etykietų klijavimas (pvz., buožė, išdavikas, nusikaltėlis, banditas, buržuazinis nacionalistas), neigiamo įvaizdžio formavimas, „atsklieđiant“ kenkimą visuomenės socialinei gerovei, kriminalizavimas, šmeižtas ir demagogija spaudoje.
4. Buvos siekiama pakeisti visuomenės jaunosios kartos, jau nebeprisimenančios partizaninių kovų, vertybes ir elgseną. Be to iš lagerių ir tremties ėmė grįžti tremtiniai ir politiniai kaliniai, buvo reikalinga prevencija.

II.LYG.2.UŽD. Remiasi šaltinių teikiama informacija formuluojamiems teiginiams pagrįsti (priežasčių ryšiams nustatyti, išvadam formuluoti, apibendrinti). Išskiria ir palygina keliuose šaltiniuose pateiktą informaciją, atsirenka tinkamiausią jo nagrinėjamai temai ar problemai atskleisti. Apibendrina kelių šaltinių informaciją ir daro išvada (C2.2).

Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatyme kovo 15-oji – Lietuvos žydų gelbėtojų diena. Naudodamiesi A, B, C, D, E šaltiniais ir žiniomis, 5–7 sakiniais paaiškinkite neproporcingai didelio pasaulio tautų teisuolių skaičiaus Lietuvoje priežastis.

A šaltinis. Ištrauka iš knygos „Tie, kurie gelbėjo 1941–1944. Žydų gelbėjimas Lietuvoje“ (*Šaltinis: Tie, kurie gelbėjo 1941–1944. Žydų gelbėjimas Lietuvoje. Vilnius: LGGRTC, 2011, p. 5, 6–7*)

„Gelbėjimo aplinkybės buvo sunkios ir sudėtingos, todėl, kad išgelbėtų vieną žydą, turėjo padėti bent 5–10 žmonių. <...> lyginant proporcingai pagal bendrą šalies gyventojų skaičių ir jos Pasaulio tautų teisuolių skaičių, Lietuva yra antra valstybė Europoje. Daugiau gelbėtojų buvo tik Olandijoje. Lenkija yra trečia. Šiuo atžvilgiu (pagal Yad Vashem pripažintų Pasaulio teisuolių skaičių) Lietuva ir Lenkija lenkia Prancūziją, Vengriją, Vokietiją, Čekiją, Slovakiją, Latviją, Austriją, Graikiją, Italiją, buvusią Jugoslaviją (dabar Serbija, Kroatija, Slovėnija) ir Norvegiją. <...> Vokiečių okupacijos metais (1941–1944 m.) Lietuvoje buvo gelbėta ir slepiama nuo 2500 iki 4000 žydų. Ši skaičių padauginę iš dešimties <...>, nustatėme, kad Lietuvoje gelbstint žydus dalyvavo daugiau nei 25 000 žmonių. Po dešimties naujų mokslinių tyrimų metų galima konstatuoti, kad ankstesni skaičiavimai – kad prie žydų gelbėjimo Lietuvoje prisidėjo maždaug 12 000 žmonių – nėra tikslūs.

<...>

FUGALEVIČIŪTĖ NATALIJA

Kaunas, Kulautuva

YV-2005; Žgk-1999; Gur; Sak

FUGALAVIČIŪTĖ-GOLUBOVIENĖ LIDIJA

Kaunas, Kulautuva

YV-2005; Žgk-2000; Gur; Sak“

Paaiškinimas: YV – pelnę Yad Vashemo holokausto aukų ir didvyrių atminties instituto pasaulio tautų teisuolių vardą. Žgk – apdovanotieji Lietuvos Respublikos Prezidento Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi. Gur – paskelbti „A. Gurevičiaus sąrašuose“ (1999). Sak – paskelbti V. Sakaitės „Žydų gelbėjimas Lietuvoje II pasaulinio karo metais“ (2001).

B šaltinis. Ištrauka iš A. Marazo straipsnio „Žydai Kulautvos kurorte“ (*Šaltinis: Marazas A. Žydai Kulautvos kurorte. Iš: Žydai Pakaunėje. Sud. I. Stepukonienė. Kaunas: Naujasis lankas, 2018, p. 230*)

„Praėjus net keliems dešimtmečiams nuo nepriklausomybės atgavimo daugelis nedrįso rašyti, o gal tiksliai nežinojo, kad Lidija Fugalevičiūtė-Golubevienė ir jos sesuo Liudmila (Tamara) buvo ištremtos į Sibirą, kad vokiečių okupacijos metais Lidijos sodyboje už Klevinės upelio, Virbaliūnų kaime, buvusiose Kulautvos dvaro valdose, užuovėją rado apie porą dešimčių žmonių. Dauguma jų – žydų vaikai“.

C šaltinis. Ištrauka iš leidinio „Lietuvos gyventojų genocidas“ (*Šaltinis: Lietuvos gyventojų genocidas, t. 3, A–M, Vilnius: LGGRTC, 2007, p. 352*)

„Fugalevičiūtė Liudmila, Feodosijaus, g. 1903, gyv. Kulautuvoje, Kauno r. Tremtis – 1948 05 22 Igarka, Krasnojarsko kr.; paleista 1958 12 23, 1959 grįžo į Lietuvą.“

D šaltinis. Ištrauka ir Jono Švarpos atsiminimų apie Batų žydus (*Šaltinis: Žydai Pakaunėje. Sud. I. Stepukonienė. Kaunas: Naujasis lankas, 2018, p. 130–132*)

„Žydai turėjo parduotuvę Babtuose. Jie parduodavo skolon. Buvo ir trys lietuviai parduotuvių savininkai, bet skolon niekada neduodavo. <...> Žydų bendruomenė padėdavo tiems, kurie gyveno vargingiau. Ji buvo labai vieninga.“

E šaltinis. Ištrauka iš Jūratės Kriauzaitės-Rastauskienės „Prisiminimų apie Raudondvario žydų bendruomenę“ (*Šaltinis: Žydai Pakaunėje. Sud. I. Stepukonienė. Kaunas: Naujasis lankas, 2018, p. 244–250*).

„Lietuviai ir žydai labai pasitikėjo vieni kitais. Žydai prekeiviai savo klientus brangino ir vertino: be jokių raštiškų pasižadėjimų prekes duodavo skolon, o prieš metines religines šventes – Kalėdas ir Velykas Zelmonas su dovanų krepšeliais aplankydavo nuolatinių pirkėjų šeimas ir jas pasveikindavo.“

Galimas mokinio paaiškinimas. Lietuvos miestuose ir miesteliuose gyveno didelės žydų bendruomenės. Kasdieniame gyvenime žydai ir lietuviai buvo kaimynai, jų vaikai kartu žaisdavo, ėjo į mokyklą, vaistininkai ir gydytojai padėdavo ištikus ligai ar nelimei, prekybininkai – duodavo prekių į skolą. D ir E šaltinių duomenimis žydai ir lietuviai vietos bendruomenėse pasitikėjo vieni kitais, gerbė vieni kitų papročius ir tradicijas. Per kelis dešimtmečius susiklosčiusius pasitikėjimo santykius sunku buvo pakeisti per vieną dieną, todėl lietuviai, rizikuodami savo ir savo šeimos saugumu, stengėsi padėti savo kaimynams žydams, gelbėjo jų vaikus, šeimos narius. Kai kurie žydų gelbėtojai, po Lietuvos reokupacijos, patys tapo sovietinio teroro taikiniais ir aukomis. Tai rodo šių žmonių labai tvirtus moralinius įsitikinimus, kuriems nesvarbu, kokie laikai, o svarbu, koks yra žmogus. Jų nuopelnai žmogiškumui, nacionaliniam ir tarptautiniam mastui, buvo įvertinti praėjus 15-kai ir daugiau metų po Lietuvos valstybės nepriklausomybės atgavimo.

III.LYG.1.UŽD. „Kritiškai vertina šaltinių teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja“ (P3., C1.3)

Remdamiesi A ir B šaltiniais ir žiniomis, įvertinkite „sovietinio valstybingumo“ „pripažinimo“ pavojus ir įrodykite, kad Lietuvos TRS nebuvo valstybė?

A šaltinis. Ištrauka iš V. Sinkevičiaus straipsnio (*Šaltinis: Sinkevičius, Vytautas. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje. Nepriklausomybės sąsiuviniai. 2013, 1, p. 26–27*)

„Taigi nors Lietuvos Vyriausybės užsienyje nepavyko sudaryti, tačiau Deklaracijos nuostata, kad *LLKS Taryba yra aukščiausias Tautos politinis organas*, reiškė ir tai, kad ir sovietinės okupacijos metu Lietuvoje teisiškai egzistavo Lietuvos valstybės valdžią įgyvendinanti institucija. Ši institucija – LLKS Taryba. Šio fakto teisinis konstatavimas, kartu su kitais – užsienyje veikė Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės, kurios atstovavo iki okupacijos buvusiai Lietuvos Respublikai; buvo pripažįstami Lietuvos Respublikos pasai, t. y. buvo

pripažįstama Lietuvos Respublikos pilietybė; buvo saugoma Lietuvos nuosavybė užsienyje ir kt. – atspindi ne tik valstybės valdžios tęstinumą, bet ir Lietuvos valstybės tęstinumą tuo metu, kai ji buvo fiziškai nuslopinta. Kartais vis dar tenka išgirsti maždaug tokias formuluotes: „Lietuva – pirmoji iš buvusių TSRS sąjunginių respublikų...“, „Lietuva, kaip posovietinė valstybė...“, „Lietuva, išėjusi iš TSRS ...“ ir pan. Nors šios ir panašios formuluočių vartojamos įvairiame kontekste, jų potekstėje glūdi esminė klaidinga prielaida – vadinamoji „Lietuvos TSR“ netiesiogiai (ar tiesiogiai) laikoma valstybe; na, gal ir ne visai tikra valstybe, gal „socialistinė“, gal su „ribotu suverenitetu“, bet vis dėlto valstybe! Deklaracijos nuostata, kad *LLKS Taryba yra aukščiausias Tautos politinis organas*, ir Įstatymo nuostata, kad *LLKS Taryba buvo vienintelė teisėta valdžia okupuotoje Lietuvoje*, yra vienas iš labai svarbių argumentų, patvirtinančių, kad „Lietuvos TSR“ niekada nebuvo Lietuvos valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma.“

B šaltinis. Ištrauka iš A. Veilentienės recenzijos (Šaltinis: Veilentienė A. Steigiamojo Seimo šimtmetis su „Laudies seimo“ šešėliu, *Parlamento studijos*, 2020, nr. 29, p. 22–23. Prieiga per internetą: <https://journals.lnb.lt/parliamentary-studies/article/view/154/128> [2023 08 02])

2017 m. išleistoje studijoje apie Lietuvos diplomatinę tarnybą 1990–1995 metais rašoma, kad „LR Užsienio reikalų ministerija, išbraukusi dvi jai prievarta primestas raides iš buvusio sovietinio pavadinimo („LTSR užsienio reikalų ministerija“) ir vadovaudamasi 1990 m. kovo 22 d. priimtu ir nuo kovo 29 d. įsigaliojusi Vyriausybės įstatymu, pradėjo vykdyti laisvo krašto vyriausybės užsienio politiką“. Pirmame skyriuje „LR užsienio reikalų ministerija. Atgimimas“ išvardyti pirmosios Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministrai bei „Lietuvos TSR“ užsienio reikalų ministrai, nors pripažinta, kad pastaroji ministerija „buvo tik simbolinė biurokratinę veiklą vykdydžiusi ar tik ją imitavusi struktūra“, SSRS užsienio reikalų ministerijos pa-daliny. Galbūt tokią valstybingumo suvokimo stokojančią nuomonę leidinių sudarytojams ir autoriams padėjo suformuoti jiems dėstę sovietiniai profesoriai, leidinių užsakovai ar gausūs buvusių Lietuvos SSR komunistinės nomenklatūros atstovų atsiminimai, kuriuos galima apibūdinti A. M. Brazausko atsiminimų pavadinimu „Ir tuomet dirbome Lietuvai“, tačiau tai neatleidžia istoriko nuo atsakomybės būti nuosekliai objektyviam istorinių faktų atžvilgiu. Ar nepagalvojote, kad laikantis tokio „techniško“ požiūrio į Lietuvos valstybingumo istoriją, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ir vidaus reikalų ministerijų garbingiausiose salėse greta nepriklausomos Lietuvos ministrų portretų gali atsirasti Lietuvos SSR ministrų, Lietuvos Respublikos Prezidentūroje – sovietų okupuotos Lietuvos prezidentu paskirto Justo Paleckio, o Ministrų Taryboje – LSSR Ministrų tarybos pirmininkų M. Gedvilo, M. Šumausko, J. Maniušio, R. Songailos ir V. Sakalausko portretai?

Klausimai tekstų analizei:

1. Kodėl svarbu atsiriboti nuo sovietmečiu istorikų kurtos „sovietinio valstybingumo“ koncepcijos (B šaltinis)?
2. Kokios galimos neatsiribojimo nuo „sovietinio valstybingumo“ koncepcijos pasekmės (B šaltinis)?
3. Kodėl, A šaltinio autoriaus teigimu, Lietuvos TSR nebuvo valstybė?

Galimi mokinių atsakymai:

1. Nes tada paneigiama Lietuvos okupacija ir aneksija.
2. Tektų įamžinti okupantams dirbusius sovietinius veikėjus (Lietuvos TRS AT ir Lietuvos TSR URM ar kitur), kas prieštarautų 2022 12 13 erdvių desovietizacijos įstatymui. Tuo gali pasinaudoti užsienio šalių (pvz., Rusijos Federacijos) politikai ir vykdyti Lietuvai kenksmingą propagandą, kad „okupacijos nebuvo“, „Lietuva pati įstojo

į SSRS“, įtvirtinti sovietmečiu kurtą 1940 m. socialistinės revoliucijos Lietuvoje interpretaciją, kuri grindė sovietinio valstybingumo tąsą, pradedant 1918 m. ir neigė nepriklausomybės karus su Sovietų Rusija.

3. Sovietinės okupacijos metu Lietuvoje teisiškai egzistavo Lietuvos valstybės valdžią įgyvendinanti institucija (LLKS Taryba). Užsienyje veikė Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės, kurios atstovavo iki okupacijos buvusiai Lietuvos Respublikai; buvo pripažįstami Lietuvos Respublikos pasai; buvo saugoma Lietuvos nuosavybė užsienyje.

Nuo savęs pridurčiau, nors nėra būtina: nebuvo Lietuvos TRS piliečių (buvo SSRS piliečiai), nebuvo Lietuvos TSR piliečio pasas, buvo SSRS piliečio pasas. Valstybės be piliečių būti negali, tai vienas pagrindinių reikalavimų valstybei turėti savo piliečius. Lietuva nebuvo JT nare. Lietuvos TSR neturėjo savo diplomatinę atstovybę užsienyje. Lietuvos TSR nebuvo pripažinta kaip valstybė tarptautinės teisės prasme. Yra nauja teisininkų versija (interpretacija) apie kvaziokupaciją.

III.LYG.2.UŽD. „Samprotauja žodžiu ir raštu, išreišdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, asmenybę ar problemą“ (**P4., D3.3**).

Remdamiesi K. Girniaus knygoje pateikta „Vidaus karų klasifikacija“, įvertinkite Aleksandro Štromo koncepciją apie 1944–1952 m. įvykius Lietuvoje.

A šaltinis. Ištrauka iš K. Girniaus knygos „Partizanų kovos Lietuvoje“ apie „Vidaus karų klasifikaciją“ (*Šaltinis: Girnius K. K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 41*)

		[Koncepcijos – red. past.]		
		Pilietinis karas	Karas su kolonializmu	Karas su okupantu
Paspriešinimo veiksmų pobūdis	Be smurto	Prancūzija (1968)	Indija	Danų rezistencija naciams
	Teroras	Šiaurės Airija	Kenijos Mau-Mau	Prancūzų rezistencija naciams
	Partizanų kovos	Salvadoras; Nikaragva	Malaizija	Sovietų partizanai su vokiečiais
	Reguliarus karas	Kinija; Ispanija	Vietnamas su Prancūzija	Jugoslavija (1942–1945)

B šaltinis. Aleksandro Štromo 1944–1952 m. įvykių Lietuvoje vertinimas (*Šaltinis: Girnius K. K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 72.*)

„Ištisus aštuonerius metus (1944–52) Lietuvoje vykęs pilietinis karas buvo ne kas kita, kaip dviejų politinės sąmonės formų susikirtimas. Aš vadinu jį pilietiniu karu, o ne tautos pasipriešinimu okupantui todėl kad visgi pačioje tautoje atsirado jėgų, idėjiniais sumetimais perėjusių į okupanto pusę ir kariavusių už jo atneštą naują tvarką“.

Atsakymas. Parengtas pagal K. Girniaus tekstą.

Svetimos šalies ar jėgos parama vienai ar kitai kovojančiai pusei dar nereiškia, kad negali būti pilietinio karo Vokietija ir Italija rėmė F. Franco, komunistai ir kairieji padėjo respublikonams, bet vis dėlto Ispanijoje vyko tikras pilietinis karas. Tačiau kai kurių gyventojų parama okupantui nepaverčia pasipriešinimo okupantui pilietiniu karu. Priešingu atveju reiktų teigti, kad turbūt niekada nėra buvę jokio pasipriešinimo okupantui, o tik pilietiniai karai, nes kiekvienam okupantui pasiseka savo pusėn patraukti nors ir mažą dalį vietos gyventojų.

APIBENDRINAMOJI UŽDUOTIS

Temos apibendrinamoji užduotis. III lygmuo. Įvertinkite 2022 m. gruodžio 13 d. LRS priimto „Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo“ **nuostatas atminties politikos (istorijos politikos) ir atminties karų kontekste.**

Užduotimi tikrinama, kaip mokinys suvokia temos pagrindines sąvokas (istorijos / atminties politika, atminties kultūra, propaganda, dezinformacija, atminties karai ir kt.), geba jas korektiškai vartoti naujame kontekste, nuosekliai ir struktūruotai dėstyti mintis raštu, išsakyti savo nuomonę, pagrindžiant ją argumentais.

A šaltinis. Ištrauka iš „Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo“ (2022 12 13, Nr. XIV-1679) (Šaltinis: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b80056227d3211edbdcebd68a7a0df7e?jfwid=-rhnnontwv>)

3 straipsnis. Totalitarinių, autoritarinių režimų ir jų ideologijų propagavimo viešuose objektuose draudimas

1. Draudžiama propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas viešuosiuose objektuose.

2. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas taikomas bet kokia forma įamžinant ar atvaizduojant:

1) simbolius, kuriais propaguojami totalitariniai, autoritariniai režimai ir jų ideologijos ar pateikiant informaciją, kuria propaguojami totalitariniai, autoritariniai režimai ir jų ideologijos;

2) asmenis (kai žinoma, kad šie asmenys veikė ar veikia okupacinėse politinėse, karinėse, represinėse struktūrose arba okupacinės valdžios centrinėse struktūrose ir aktyviai dalyvavo priimant sprendimus, turėjusius įtakos okupacinėms politinėms, karinėms, represinėms struktūroms), organizacijas, įvykius ar datas, simbolizuojančius (-ias) totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas, tokių režimų vykdytą ar vykdomą karinę agresiją prieš kitą valstybę, Lietuvos 1940–1941 metų ir 1944–1990 metų sovietinę okupaciją bei 1939–1944 metų nacistinę okupaciją, šių okupacijų įtvirtinimą ir represijas.

<...>

6 straipsnis. Viešieji objektai, kuriems netaikomas pašalinimas arba pakeitimas

1. Šio įstatymo 5 straipsnio nuostatos dėl viešųjų objektų, neatitinkančių 3 straipsnio nuostatų, pašalinimo arba pakeitimo netaikomos viešiesiems objektams, kurie:

1) eksponuojami vykdant muziejų, archyvų, bibliotekų veiklą;

2) naudojami vykdant visuomenės informavimą apie totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų propaguojamas ideologijas, istorinius ir dabarties įvykius, jų pasekmes;

3) naudojami švietimo, mokslo, profesionaliojo meno, kolekcionavimo tikslais.

<...>

7 straipsnis. Totalitarinių, autoritarinių režimų ideologijų sklaidos prevencija

Centras, nevyriausybinės organizacijos, mokslo ir studijų institucijos totalitarinių, autoritarinių režimų ideologijų sklaidos prevenciją atlieka:

1) įgyvendindami projektus ir programas, skleidami informaciją, plėsdami visuomenės žinias ir supratimą apie totalitarinių, autoritarinių režimų ir jų ideologijų žalą, šių režimų įvykdytus ar vykdomus nusikaltimus;

2) sudarydami galimybes visuomenei stiprinti žinias ir įgūdžius, didinančius jos atsparumą dezinformacijai;

3) vykdydami mokslinius tyrimus ir užtikrindamas jų rezultatų pristatymą visuomenei.

B šaltinis. Pilietinio pasipriešinimo svarbos kaita 1990–2022 m. (2 lentelės Pilietinio pasipriešinimo svarbos kaita 1990–2022 m. fragmentas. Šaltinis: Grigaravičiūtė, Trimakas, pranešimas, 2023)

Laikotarpis	<...>	Atminties kultūros raidos apibūdinimas	Atminties kultūros institucionalizacija
1990–1992 m. – nuo nepriklausomybės atstatymo iki Rusijos kariuomenės išvedimo		Komunistinio palikimo įveikta, naujos atminties kultūros kūrimas. Kovų už laisvę atminimo institucionalizacija. Paskaičiuota Lietuvai padaryta sovietinės okupacijos žala. Reabilituoti visi 1940–1953 m. pasipriešinimo dalyviai, išskyrus dalyvavusius gyventojų žudynėse arba holokauste. 1991 m. uždrausta Lietuvos komunistų partija. Liustracijos įstatymas.	Atmintinomis dienomis paskelbtos: Lietuvos okupacijos diena; Hitlerio–Stalino pakto pasirašymo diena; masinių deportacijų pradžia; priimtas nutarimas kurti Genocido ir rezistencijos muziejų; 1992 m. įkurtas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras. 1990 m. Mindaugo karūnacijos diena paskelbta valstybine švente.
1993–2003 m. – nuo Rusijos kariuomenės išvedimo iki įstojimo į NATO		Lietuvos atminties kultūroje – LDK istorija. 1998 m. KGB paskelbta nusikalstama organizacija.	Atmintinomis dienomis paskelbtos (spaudžiant Tremtinių ir politinių kalinių sąjungai): Partizanų diena (1997 m.); Birželio sukilimo diena (1997 m.); Birželio 15 d. (Lietuvos okupacijos ir genocido diena, 1998 m.) 1999 m. paskelbti Lietuvos laisvės kovotojų Sąjūdžio metai. 1996 m. paminklas Vilniaus miesto įkūrėjui Gediminui. 2003 m. paminklas Lietuvos karaliui Mindaugui.
2004–2013 m. – nuo įstojimo į NATO iki Rusijos – Ukrainos karo		Lietuvos okupacijos ir kovo už valstybės atgavimą tema vyksta visuomeninės diskusijos (2004 m.; 2005 m.; 2006 m.; 2009 m.). 2009 m. „rezoliucija iš esmės sulyginanti holokausto ir komunizmo nusikaltimus“; GULAGO atminties įtvirtinimo europinėse struktūrose pradžia. 2013 m. pašalintas Liudo Giros biustas.	Atmintinomis dienomis paskelbtos: Antrojo pasaulinio karo aukų diena (2005 m.); sovietų aukų, nužudytų Tuskulėnų parke, Vilniuje, diena (2006 m.); Mažosios Lietuvos genocido diena (2006 m.); Baltijos kelias (2009 m.) 2004 m. atidarytas Tuskulėnų muziejus. 2006 m. paminklas Lietuvos tremtiniams (Vilniuje). 2008 m. priimtas įstatymas, draudžiantis vartoti komunistinę ir nacistinę simboliką. 2009 m. valstybės vadovu įvardytas Jonas Žemaitis-Vytautas. 2010 m. BK pataisos, numatančios atsakomybę už sovietų ir nacių ideologijos platinimą ir jų padarytų nusikaltimų neigimą.
2014–2021 m. – nuo Rusijos – Ukrainos karo iki Rusijos agresijos prieš Ukrainą		Vilniaus savivaldybės iniciatyva (2018 m.) pastatyti paminklą Lietuvos partizanams. Dažnos diskusijos dėl Lietuvos laikinosios vyriausybės ar pavienių jos narių vertinimo, Lietuvos partizanų įamžinimo, Vilniaus Žaliojo tilto skulptūrų (iki nukėlimo 2015 m.); lietuvių dalyvavimo holokauste; A. Ramanausko Vanago (2018 m.); dėl M. Ivaškevičiaus apdovanojimo Lietuvos nacionaline premija) NATO pagarba partizanams (2016 m.)	2018 m. A. Ramanauskas Vanagas buvo pripažintas faktiniu Lietuvos vadovu. 2018 m. pervadintas „Genocido aukų muziejus“ į „Okupacijos ir laisvės kovų muziejų“.
2022–iki dabar		Petro Cvrkos skulptūros nukėlimas.	2023 05 01 įsigaliojo viešųjų erdvių desovietizacijos įstatymas.

Sudaryta R. Trimako ir S. Grigaravičiūtės, remiantis A. Nikžentaičio „Valstybė ir atmintis“ (2021), Pilietinio ugdymo programomis 1994–2022 m.

Struktūra (įvadas, kontekstas 1, kontekstas 2, apibendrinimas ir / ar išvados)

Įvadas (ko siekiama įstatymu). Esmė: draudimas ir prevencija. Tikslas – formuoti atitinkamą pilietinį tapatumą.

1 kontekstas. Šis įstatymas atminties politikos dalis. Įstatymiškai formuojama Lietuvos pilietinių vertybių sistema, padedanti išsiugdyti pilietinį tapatumą. Draudžiama įamžinti simbolius, asmenis, organizacijas, įvykius ir datas, kurios prieštarauja oficialiajai atminties politikai (valstybinių švenčių ir atmintinų dienų įstatyme).

2 kontekstas. Dabarties konstravimas vyksta, siekiant įstatymiškai kurti bendrą atmintį ir užkardyti atminties karus valstybės viduje dėl asmenų, organizacijų, įvykių ir datų įamžinimo, siekti sutarimo dėl praeities.

Apibendrinimas / ir / ar išvados. Įstatyminiu būdu kuriama bendra valstybinė atmintis ir Lietuvos pilietinių vertybių sistema.

5. Užduotys 12 klasei

1. Užduotis. Remdamiesi A, B, C šaltiniais atsakykite į užduoties klausimus. (**II lygmuo; A1.2**) Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui.

A šaltinis. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos narių *pro memoria* apie pasipriešinimo būtinybę (Šaltinis: 1944 05 12 I. Jukūno-Šeinaus, A. Vokietaičio, V. Gylis Pro memoria. Iš: Laisvės kovos 1944–1953 metais. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas, 1996, p. 50–52)

„Mums pastatytas klausimas: priešintis bolševikams Lietuvon besiveržiant, ar nieko nedaryti? <...> Mūsų nuomonė tokia: 1. Nepasipriešinus lietuviai konfirmuotų plačiai ir nuolatos pasaulyje sklaidžiamą bolševikinį teigimą, kad lietuvių tauta vienbalsiai nutarusi dėtis prie Sovietų Sąjungos. 2. Nesipriešinimas naujai bolševikų invazijai praktikoje reikštų ne ką kitą, kaip dėjimąsi su jais. Kaip bolševikų akimis žiūrint, Sovietų Sąjungos dalies, Lietuvos vyrai būtų toliau mobilizuoti karui. <...> Reikia atminti, kad bolševikai nepraleidžia nė vienos progos jiems priešingiems gyventojų elementams sudoroti ar visai likviduoti. 3. Nereikia pasiduoti iliuzijoms, kad iš naujo atėję bolševikai elgtųsi žmoniškiau, nei per 1940–1941 m. okupaciją. <...> 4. Iš naujo atėję, bolševikai <...> atsivežtų mūsų kvilingų, Paleckio-Gedvilo, valdžią, o NKVD tuojau imtųsi gaudyti visus tautiniai pasireiškusius ir susipratusius lietuvius. 5. Nusistačius nesipriešinti bolševikams, tektų taip pat šiuo metu nesipriešinti ir vokiečiams. <...> Rodydami kietą, vieningą pasipriešinimą, lietuviai nepabūgo nė vokiečių grasinimo, kas su Lietuva bus pasielgta, kaip su Lenkija. <...> 7. Nepasipriešinus, bolševikams iš naujo Lietuvon besiveržiant, lietuvių vedama nepriklausomybės kova nustotų pagrindo – tiek mūsų pačios tautos, tiek pasaulio akyse. <...> 11. Gerai apie lietuvių tautos patirtį kalba visuotinis ir spontaniškas 1941 m. birželio mėn. 23 d. sukilimas. <...> 12. Reikia tuo sukilimu pareikštą aktinę tautos valią daugiau įgalinti ir vengti viso, kas jai pakenktų. 13. <...> Aktingas lietuvių tautos pasipriešinimas turės laikyti Lietuvos klausimą tarptautinėje plotmėje ir tuo padės mums draugingoms valstybėms ateiti mums pagalbon.“

B šaltinis. Ištrauka iš knygos „Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone“. (Šaltinis: Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone Istorinė studija. Klaipėda: Druka, 2009, p. 266)

Vytautas Dyglis, Juozo, Judrėnų valsčiaus gyventojas, prisimena, kad 1945 m. Judrėnuose pasirodė NKVD vidaus kariuomenės daliniai. Agitavo vietas jaunimą stoti į rusų armiją. Šiai mobilizacijai nepavykus, griebėsi prievartos. Ėjo per kaimą ir gaudė jaunus vyrus. Šie, pamatę ateinančius kareivius, sprukdavo į mišką. Daugelį vyrų sužeisdavo arba nušaudavo. Sužeistuosius parsivesdavo į kaimą ir tėvų, kaimynų akivaizdoje, vadindami bėglius tėvynės išdavikais, nušaudavo ar uždaužydavo negyvai. Vytautas prisimena, kad pamatę tokį žiaurų elgesį gyventojai pasibaisėjo ir net vienuolika judrėniškių išėjo į mišką. Judrėnų gyvenvietę rusai dar vadino „banditų kaimu“, nes šios gyvenvietės jaunuoliai masiškai stojo į partizanus, o gyventojai su jais palaikė ryšį arba juos rėmė.

C šaltinis. Ištrauka iš straipsnio „*Laisvės karžygio paskirtis*“ laikraštyje „*Laisvės karžygys*“ (Šaltinis: *Laisvės karžygio paskirtis. Laisvės karžygys*, 1944 12 05, nr. 3. Iš: *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas, 1996, p. 66)

„Šiandien, kai mūsų žemę trypia bolševikiniai okupantai, lietuvių tautos kova įgauna naujas formas. Kova sunkesnė. Jei prie vokiečių dar kaip nors buvo galima apsiriboti pasyviu pasipriešinimu, tai dabar, kai bolševikai vykdo mūsų tautos fizinį naikinimą, tik politinės kovos nepakanka. Gindami savo ir visos tautos gyvybę, mes turime imtis ginkluotų veiksmų. Vokiečių okupacijos sąlygomis mes tokiems veiksams tik ruošėmės, o šiandien jau reikia eiti ir gintis ginklu“.

Sąvokų žodynelis

Prielaidos – iš anksto priimama, numanoma sąlyga (LKŽ, p. 608); pradinis samprotavimo teiginys, kuriuo remiamasi darant išvadą.

Priežastys – reiškinys dėl kurio įvyksta kitas reiškinys (LKŽ, p. 612).

Motyvai – skatinamoji priežastis, **pagrindas kuriam nors veikimui**; įrodymas, argumentas (LKŽ, p. 410).

Užduotys darbui su šaltiniais.

1. Remdamiesi A, B šaltiniais, įvardykite aštuonis ginkluoto pasipriešinimo **motyvus** 1944–1945 m. (Ats.: a) paneigti savanoriško „įstojimo į Sovietų Sąjungą“ teiginį (A šaltinis); b) parodyti, kad Lietuva neremia ir nepalaiko Sovietų Sąjungos siekių (A šaltinis); c) parodyti, kad Lietuva laikosi principo, – priešintis abiem okupantams, ir vokiečiams, ir sovietams (A šaltinis); d) parodyti drąsą (valią) priešintis (A šaltinis); e) parodyti tautai ir pasauliui, kad kova dėl nepriklausomybės yra labai svarbi (A šaltinis); f) parodyti pasauliui, kad Lietuva verta pagalbos ir palaikymo tarptautinėje erdvėje (A šaltinis); g) ginti žmogaus garbę ir orumą (B šaltinis); h) išreikšti neapykantą/nepakantumą okupantui)

2. Remdamiesi A, B, C šaltiniais, įvardykite keturias ginkluoto pasipriešinimo **priežastis** 1944–1945 m.

(Ats.: a) prievartinė mobilizacijai į RA; b) priešinimasis neišvengiamam sovietams nepritariančių žmonių naikinimui (terorui); c) okupantų smurtas ir teroras prieš vietinius gyventojus; d) tautos fizinis naikinimas)

3. Remdamiesi A, C šaltiniais, įvardykite dvi ginkluoto pasipriešinimo **prielaidas** ir jas pagrįskite.

(Ats.: prielaidos: a) birželio sukilimas; b) antinacinė rezistencija; pagrindimas: abu įrodė, kad tauta gali vieningai pasipriešinti okupantams ir ginklu, ir neginkluotomis priemonėmis, – pasyvia rezistencija).

Užduotis 2. „Ledo vaikai“. Išanalizuokite A, B, C, D, E šaltinius ir parašykite **10–15** sakinių pasakojimą apie „Ledo vaikus“. (**IV lygmuo; D3.4**)

Užduotis persiųsta išbandymui istorijos pamokose istorijos vyr. mokytojui dr. M. Maniušui, istorijos mokytojui ekspertui, Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos vadovui Giedriui Mackevičiui, istorijos mokytojai ekspertei Žanetai Vaškevičienei.

A šaltinis. Ištrauka iš R. Briedienės straipsnio „Lietuvių vaikai tremtyje: vaikų gelbėjimo ekspedicijos“ (*Šaltinis: Briedienė R. Lietuvių vaikai tremtyje: vaikų gelbėjimo ekspedicijos. Genocidas ir rezistencija, 2003, nr. 2(14), p. 106, 108–109).*

Vaikų gelbėjimo ekspedicijos į tremties vietas 1946 m.

Eil. Nr.	Vietovė	Data	Vadovai	Parvežta vaikų
1	Komija	1946 m. gegužės pradžia–birželio 14 d.	Marcelinas Ignatavičius, Petras Monstravičius	Daugiau nei 40
2	Jakutija	1946 m. liepos 17 d.–spalio 25 d.	Jonas Bulota ir K. Gerulaitis	43
3	Altajus	1946 m. rugsėjo 29 d.	Zakarevičius ir Kuznecova	Mažiausiai 76
4	Uralo vietovės	1946 m. rugpjūčio 16 d.–spalio pradžia	Ona Jakubėnaitė	22
5	Komija	1946 m. rugsėjo antra pusė–spalio 23 d.	Marcelinas Ignatavičius	Apie 40

<...>

„Buvo iškeltos griežtos sąlygos išvežti tik nepilnamečius ir visiškai našlaičius. Tačiau sumanūs ir ryžtingi gelbėtojai šių sąlygų nesilaikė. <...> Jų tikslas buvo išgelbėti kuo daugiau vaikų, tad jie rasdavo būdų kaip apeiti draudimus, nebijojo rizikuoti ir sugebėjo vietoje rekomenduotų 16 vaikų parvežti net 43, tarp kurių 17 buvo vyresni nei šešiolikos metų ir keletas ne našlaičių.“

B šaltinis. Ištrauka iš LGG 1 tomo (2023 m. papildyto rankraščio, LGGRTC archyvas).

Abromaitis Edvardas, Jono, g. 1895, gyv. Raudonėnų k., Raseinių apskr., Jurbarko r., polic. Išv. į lag. 1941 06 14 – Rešotai, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. Ypat. pasit. 1943 01 02 nuteistas mirti, išv. į kal. – 1943 02 11 Kanskas, Krasnojarsko kr., **sušaudytas** 1943 Kanske, Krasnojarsko kr. BBK KGB KER SAR SPS

žmona Abromaitienė Marcelė, Vinco, g. 1910, gyv. Raudonėnų k., Raseinių apskr., Jurbarko r. Tremtis 1941 – Ust Nemas, Ust Kulomo r., Komija, suimta tremtyje 1945, nuteista penkeriems metams, išv. į lag. – Verchnij Čiovas, Syktyvkaro r., Komija – Pečželdorlagas, Komija, paleista 1956 02 22, grįžo į Lietuvą. KER KIT SAR TB

sūnus Abromaitis Fredas (Edvardas), Edvardo, g. 1934, gyv. Raudonėnų k., Raseinių apskr., Jurbarko r. Tremtis 1941 – Ust Nemas, Ust Kulomo r., Komija, perkeltas į vaikų namus 1945 10 – Nižnij Čiovas, Syktyvkaro r., Komija, 1945 10 20 parvežtas į Lietuvą. KER KIT SAR TB

duktė Abromaitytė Regina (Lilija), Edvardo, g. 1930, gyv. Raudonėnų k., Raseinių apskr., Jurbarko r. Tremtis 1941 – Ust Nemas, Ust Kulomo r., Komija, perkelta į vaikų namus 1945 10 – Nižnij Čiovas, Syktyvkaro r., Komija, 1945 10 20 parvežta į Lietuvą. KER KIT SAR TB

C šaltinis. Ištrauka iš LGG 1 tomo (2023 m. papildyto rankraščio, LGGRTC archyvas).

Janulis (Janiulis) Tomas, Juozo, g. 1889, gyv. Daugėlaičių k., Šiaulių apskr. ir r., ūkin. Išv. į lag. 1941 06 14 – Rešotai, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., **mirė** lageryje 1942 03 03. ANK BBK KGB KER

žmona Janulienė Motuzaitė Jadvyga, Vlodo, g. 1910, gyv. Daugėlaičių k., Šiaulių apskr. ir r., ūkin. Tremtis 1941 – Soltono r., Altajaus kr., 1947 pabėgo į Lietuvą. Suimta 1949, išv. į kal. – Irkutskas. Tremtis 1952 – Soltono r., Altajaus kr., paleista 1957, 1957 grįžo į Lietuvą. ANK KER TB

sūnus Janulis Rimantas, Tomo, g. 1941 tremtyje – Soltono r., Altajaus kr., 1947 parvežtas į Lietuvą. ANK

duktė Janulytė Baranauskienė Milda, Tomo, g. 1938, gyv. Daugėlaičių k., Šiaulių apskr. ir r. Tremtis 1941 – Soltono r., Altajaus kr., 1947 parvežta į Lietuvą. ANK KER TB

duktė Janulytė Nijolė, Tomo, g. 1938, gyv. Daugėlaičių k., Šiaulių apskr. ir r. Tremtis 1941 – Soltono r., Altajaus kr., 1947 parvežta į Lietuvą. ANK KER TB

D šaltinis. Ištrauka iš LGG 1 tomo (2023 m. papildyto rankraščio, LGGRTC archyvas).

Marcinkevičius Vincas, Simo, g. 1903, gyv. Verstaminų k., Seinų apskr., Lazdijų r., ūkin. Išv. į lag. 1941 06 14 – Rešotai, Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., Ypat. pasit. 1943 01 02 nuteistas dešimčiai metų, **mirė** lageryje 1943 06 11. ANK BBK KGB KER SAR TB

žmona Marcinkevičienė Albina, Lauryno, g. 1911, gyv. Verstaminų k., Seinų apskr., Lazdijų r., n. šeim. Tremtis 1941 – Liniovskis, Smolenskojės r., Altajaus kr. – 1942 Trofimovskas, Bulūno r., Jakutija – Jakutskas, paleista 1957 01 23, 1957 grįžo į Lietuvą, 1986 mirė. ANK KER KIT SAR TB

duktė Marcinkevičiūtė Mardosienė Marija, Vinco, g. 1939, gyv. Verstaminų k., Seinų apskr., Lazdijų r. Tremtis 1941 – Liniovskis, Smolenskojės r., Altajaus kr. – 1942 Trofimovskas, Bulūno r., Jakutija – Jakutskas, 1948 03 bėgo, suimta Maskvos glžk. st., apgyvendinta Maskvos vaikų namuose, 1948 06 parvežta į Lietuvą. ANK KER KIT SAR TB

duktė Marcinkevičiūtė Meilutė, Vinco, g. 1937, gyv. Verstaminų k., Seinų apskr., Lazdijų r. Tremtis 1941 – Liniovskis, Smolenskojės r., Altajaus kr. – 1942 Trofimovskas, Bulūno r., Jakutija – Jakutskas, 1948 03 bėgo, suimta Maskvos glžk. st., apgyvendinta Maskvos vaikų namuose, 1948 06 parvežta į Lietuvą. ANK KER KIT SAR TB

E šaltinis. Ištrauka iš LGG 1 tomo (2023 m. papildyto rankraščio, LGGRTC archyvas).

Stundžienė Lapienytė Elena, Jono, g. 1905 (1915), gyv. Pilkenių k., Utenos apskr. ir r., ūkin. Tremtis 1941 – Barnaulas, Altajaus kr. – 1941 12 10 Južakovas, Troickojės r., Altajaus kr., paleista 1948. ANK KER TBK

sūnus Stundžia Anicetas, Vincento, g. 1936, gyv. Pilkenių k., Utenos apskr. ir r. Tremtis 1941 – Barnaulas, Altajaus kr. – 1941 12 10 Južakovas, Troickojės r., Altajaus kr., 1948 parvežtas į Lietuvą. ANK KER TBK

sūnus Stundžia Antanas, Vincento, g. 1941 tremtyje – Barnaulas, Altajaus kr. **mirė** tremtyje 1941 11. ANK TBK

sūnus Stundžia Kazys, Vincento, g. 1940, gyv. Pilkenių k., Utenos apskr. ir r. Tremtis 1941 – Barnaulas, Altajaus kr. **mirė** tremtyje 1941 11. ANK KER TBK

duktė Stundžaitė Genovaitė, Vincento, g. 1934, gyv. Pilkenių k., Utenos apskr. ir r. Tremtis 1941 – Barnaulas, Altajaus kr. – 1941 12 10 Južakovas, Troickojės r., Altajaus kr., 1948 parvežta į Lietuvą. ANK KER TBK

duktė Stundžaitė Vilija, Vincento, g. 1938, gyv. Pilkenių k., Utenos apskr. ir r. Tremtis 1941 – Barnaulas, Altajaus kr. **mirė** tremtyje 1941 11 25. ANK TBK

Orientaciniai klausimai teksto kūrimui

1. Klausimai informacijos nuskaitymui:

Nustatykite ledo vaikų parvežimo į Lietuvą chronologines ribas (pirmieji, paskutiniai parvežimai remiantis šaltiniais).

Iš kokių vietovių buvo parvežti vaikai į Lietuvą?

Kas juos parvežė?

Koks likimas jų laukė Lietuvoje?

Kokiais kriterijais vadovautasi parvežant vaikus į Lietuvą? (ofic., neofic.)

2. Klausimai turinio analizei:

Nustatykite priežastis, dėl kurių vaikai buvo parvežti į Lietuvą? (mirė tėvai ar vienas iš tėvų, buvo sugauti bėgant, tėvas ar motina įkalinti lageryje ir negalėjo jais rūpintis) Remkitės visuose šaltiniuose esančia informacija.

Apskaičiuokite, kokio apytiksliai amžiaus buvo šaltiniuose minimi, į Lietuvą parvežti vaikai. Palyginkite tą informaciją su istorikės R. Briedienės straipsnyje esančia informacija. Savo nuomonę 1-2 sakiniais išsakykite tekste.

Nustatykite, kurie iš parvežtų vaikų atitiko oficialius atrankos kriterijus?

3. Klausimai tolimesniam tyrimui.

Kokios informacijos pritrūko rašant „Ledo vaikų“ istoriją?

Šaltiniai ir literatūra

1. 1944 05 12 I. Jukūno-Šeinaus, A. Vokietaičio, V. Gylis Pro memoria. Iš: Laisvės kovos 1944–1953 metais. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas, 1996, p. 50–52.
2. 2022 m. gegužės 17 d. Nr. XIV-1102 LRS nutarimas „Dėl nacionalinės darbotvarkės „Lietuvos Respublikos piliečių rengimo pilietiniams pasipriešinimui strategija“ patvirtinimo. Priega per internet: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/98b7d3a0db3011ecb1b39d276e924a5d?jfwid=-5gvwwfecd> [2023 10 11].
3. Baliutytė Elena. „Tyliosios rezistencijos metafora“ ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje. *Colloquia*, 2007, 19, p. 58–79. [p. 58–59.]
4. Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urnėžienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. *Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokinio knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 40–41, 76–78, 86–88.
5. Bilbokaitė R., Grigaravičiūtė S., Donielienė I., Urnėžienė E., Bilbokaitė-Skiauterienė I. *Ugdymas(is) tvarumui: Šakaliukai seka tvarumo pėdsakais. Mokytojo knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 62–63, 129–131, 145–152.
6. Briedienė R. Lietuvių vaikai tremtyje: vaikų gelbėjimo ekspedicijos. *Genocidas ir rezistencija*, 2003, nr. 2(14), p. 106, 108–109.
7. Dapkutė, Daiva. Tarp konspiracijos ir viešos rezistencinės organizacijos. *Politologija*, 2001, Nr. 2 (22), p. 127–146.
8. Dapšytė-Kriukelienė Ona. *Kupiškio krašto partizanai. 1944–1953 m. dokumentinė kronika*. Vilnius: LGGRTC, 2013.
9. Girnius K. Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius: Mokslas, 1990.
10. Kareniauskaitė M. Tremtinio sąvoka ir trėmimų samprata Lietuvos sovietinės okupacijos metais: teisiniai, ideologiniai, administraciniai ir socialiniai aspektai. *Genocidas ir rezistencija*, 2018, nr. 1 (43), p. 32.
11. Kareniauskaitė, M. Lietuvos neginkluotojo antisovietinio pasipriešinimo antrosios sovietų okupacijos metais ištakos ir veiksniai. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, 2 (30), p. 137–154.
12. *Karingis [Bronius Krivickas] LLKS vyriausiosios vadovybės spaudos organas „Prie rymančio Rūpintojėlio“*, 1952 10, nr. 5(21). Iš: Gaškaitė N. Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1996, p. 342
13. Klumbys Valdemaras. Sovietmečio opozicinė elgsena. *Genocidas ir rezistencija*, 2010, nr. 2(28), p. 101–114.
14. *Laisvės karžygio paskirtis. Laisvės karžygis*, 1944 12 05, nr. 3. Iš: Laisvės kovos 1944–1953 metais. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas, 1996, p. 66
15. *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. Sud. D. Kuodytė, A. Kašėta. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996.
16. Lewandowska Ilona, Bożerocki Tomasz. Podziemie Łączy. Pogrindis jungia“, Białystok: Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie, 2021, puslapiai nenumėruoti.
17. *Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija. 2-as pataisytas ir papild. leid.* Vilnius: LGGRTC, 2007.
18. *Lietuvos gyventojų genocidas, t. 3, A–M*, Vilnius: LGGRTC, 2007, p. 352.
19. *Lietuvos gyventojų genocidas. t. 6. 1954–1989; 1990–1991*. Vilnius, 2022.
20. *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*. Sud. N. Gaškaitė, A. Kašėta, J. Starkauskas. Vilnius, 1996, p. 91.
21. Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymas, 2022 12 13, Nr. XIV-1679: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b80056227d3211edbdcebd68a7a0df7e?jfwid=-rhnnontwv>

22. LRS deklaracija 2009 03 12 „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“ Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.339103>
23. Marazas A. Žydai Kulautvos kurorte. Iš: *Žydai Pakaunėje*. Sud. I. Stepukonienė. Kaunas: Naujasis lankas, 2018, p. 230.
24. Pocius, M. 1944–1953 metų partizaninio karo Lietuvoje istoriografija. *Istorija*, 2006, Nr. 64, p. 52–64.
25. Pušinskytė, L. Neginkluotos pagrindinės organizacijos Klaipėdos mieste 1946–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 2007, 2 (22), p. 7–24.
26. Sinkevičius, Vytautas. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*. 2013, 1, p. 26–27.
27. Slivinas Vaclovas. *Partizaninis judėjimas Vidurio Lietuvoje*. Kėdainiai: Spaudvita, 2012. 144 p.
28. *Tie, kurie gelbėjo 1941–1944. Žydų gelbėjimas Lietuvoje*. Vilnius: LGGRTC, 2011, p. 5, 6–7.
29. Tyla, Antanas. Lietuvos masinės ginkluotosios rezistencijos pradžios 60-metis. *LKMA metraštis*, 2005, t. 26, p. 581–585.
30. *Tremtis ir rezistencija Klaipėdos rajone*. Istorinė studija. Sud. Sabina Vinciūnienė. Klaipėda: Druka, 2009.
31. Truska Liudas. 1944–1953 metai: ką davė Lietuvai partizaninis karas?. Iš: Truska Liudas. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 170–187.
32. Truska Liudas. 1988–1991 metų Sąjūdžio revoliucija lietuvių antitarybinės kovos kontekste. Iš: Truska Liudas. *Tautinis atgimimas ir istorija*. Vilnius: Edukologija, 2012, p. 305.
33. *Užrašytas žodis liudija. 1941 metų tremtinių ir politinių kalinių dienoraščiai ir atsiminimai*. Vilnius, 2021, p. 8–9, 35, 39.
34. Veilientienė A. Steigiamojo Seimo šimtmetis su „Laudies seimo“ šešėliu, *Parlamento studijos*, 2020, nr. 29, p. 22–23. Prieiga per internetą: <https://journals.lnb.lt/parliamentary-studies/article/view/154/128> [2023 08 02]
35. Vokietaitis Algirdas. *Raštai*. Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2003, p. 203–204.
36. *Žydai Pakaunėje*. Sud. I. Stepukonienė. Kaunas: Naujasis lankas, 2018, p. 130–132, 244–250.

Priedai

1 priedas. Pasipriešinimo ir opozicinės elgsenos Lietuvoje 1940–1989 m., 1991 m. schema (bus tobulinama)

Neginkluotas pasipriešinimas (1940 06 15–1989; 1991)											
Ginkluotas pasipriešinimas							Opozicinė elgsena				
		(tikslai politiniai, pakeisti režimą)					(tikslai ne politiniai, esmė oponavimas režimui, neperžengiant ribų)				
Sukilimas 1941 06 23	Partizaninis karas 1944-1953	Pažeidžiant įstatymus			Nepažeidžiant įstatymų (tikslas – reformuoti režimą)		Nepažeidžiant įstatymų				
		Neorganizuotas		Organizuotas		Organizuotas		Neorganizuotas		Po Stalininio laikotarpio (V. Klumbys)	
						Stalininio laikotarpio (A. Švedas, istorikų atvejais)		Neorganizuota		Organizuota	
		Individualus		Kolektyvinis (Pagrindinės organizacijos)		Disidentai		Individualus		Pusiau legali veikla (kraštotyros, turizmo būreliai, rateliai, žygsivių klubai)	
								Atvirboji- mai, nesdabvav- imas, apolitišku- mas		Nereflektuoti ir sąmoningi akibrokštai	
								Sąmoninga s gincas su ideologija pagal oficialias taisykles		Socialinė opozicija (muzikos per užsienio radijo stotis klausymas, stiletvos, hipiai, režimo kritika „virtuviniųose pokalbiuose)	
										Institucinė opozicija (įvairių sričių veikla, kuria buvo siekiama stiprinti tautišumą <...> kritikuoti paskirus režimo brožužus)	
				Pasaulietinės Katalikiškos		Pasa <uliet< td=""> <td colspan="2">Katalik</td> <td colspan="2">„Tybėj rezistentai“ (L. Pušinskis) (Kritiška laikysena sovietinio režimo atžvilgiu)</td> </uliet<>		Katalik		„Tybėj rezistentai“ (L. Pušinskis) (Kritiška laikysena sovietinio režimo atžvilgiu)	
				Veiklos: Spaudos leidimas, Memorandumų rašymas		Veiklos: Katechizacija, misijos, sąvilaida		Viešos pasipriešinimo veiklos: viešos politinio protesto akcijos; demonstracijos; Periodinių ir kitų leidinių leidyba			
				(Ne)viešos pasipriešinimo veiklos: užsienio radijo stočių politinių laidų klausymasis; pasipiktinimo, nepasitenkinimo reiškiniai žodžiu, raštu; tautinės vėliavos iškėlimas;							
				Universalios pasipriešinimo veiklos: demonstracijos, protesto mingai							

Sudaryta autorės remiantis teorine dalimi ir papildoma literatūra.

2 priedas. Lietuvos valstybingumo tęstinumą įtvirtinančios atminties politikos **schema**

Pristatyta Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos surengtame nuotoliniame seminare istorijos mokytojams 2023 m. rugsėjo 14 d. Panaudota įteiktoje publikacijoje: Grigaravičiūtė S., Trimakas R. „Atminties politika švietimo procese: pilietinio atsparumo ir sąmoningumo ugdymas“ (2024 m.)

LIETUVOS VALSTYBĖ											
Lietuvos Vyriausybė	LDT (Lietuvos diplomatinė tarnyba, vienintelė teisėta, veikianti Lietuvos Respublikos institucija, galinti išduoti Lietuvos Respublikos pasą 1940 06 15–1990 03 11)										LRV LRP
	Laikinoji Lietuvos Vyriausybė	Antinacinė rezistencija	Antisovietinė rezistencija						LR AT-AS LRV	LR AT-AS LRV	
			Ginkluotas pasipriešinimas okupantui	LLKS (ne)ginkluotas pasipriešinimas	LLL	LPS					
	Okupacinė valdžia (sovietų)	Okupacinė valdžia (nacių)	Okupacinė valdžia (sovietų)								
1918 11 11–1940 06 15	1940 06 15–1940 08 03	1941 06 24–1941 08 05	1941 08–1944	1944 07 03–1949 02 16	1949 02 16–1954 11 26 J.Ž.- Vytautas	1954 11 26–1957 11 29 A.R.- Vanagas	1978 06 15	1988 06 03	1991 03 11	1991 09 06	1992 10 25
	1941 06 22–06 28 Sukilimas	LLKS ryšiai su LDT Algirdas Vokietaitis (Stokholmas)		Įgalioto atstovauti ir kalbėti krašto vardu LDT ir VLIK			LDT neoficialiai atstovauja LPS	Skiria, atšaukia, priima dipl. atst. AT prezidiumas LR Laikin. pagr. įst. 85(10)	LDT perduoda savo įgaliojimus Lietuvos Respublikos Vyriausybei	1991 12 11 LR pilietybės įstatymas	

Sudaryta autorės, remiantis teorine dalimi.

3 priedas. (Ne)ginkluoto pasipriešinimo periodizacija, jos kriterijai, periodizacijos autoriai

1944–1953	1944–1952	1940–1953	1944–1953	1944–1953	1944–1953	1940–1991	1944–1953
Periodizacijos kriterijai: 1) kovų intensyvumas, 2) kovų būdai, 3) bendros vadovybės kūrimas, 4) kovos struktūrų centralizacija.	K. Girmius. Periodizacijos kriterijai: 1) partizanų kasdienybę, 2) centrinės vadovybės sukūrimą.	D. Kuodytė ir A. Kašėta. Periodizacijos kriterijai: 1) pasipriešinimo formos, 2) pasipriešinimo intensyvumas.	N. Gaškaitė. Periodizacijos kriterijai: 1) (ne)organizuotumo arba bendros vadovybės (ne)buvimo.	Ona Dapšytė-Kriukelienė. Periodizacijos kriterijai: 1) (ne)organizuotumo arba bendros vadovybės (ne)buvimo.	Vaclovas Slivinskas. Periodizacijos kriterijai: 1) kovų intensyvumo, 2) kovų būdų, 3) bendros vadovybės kūrimo.	Liudas Truska	Leidiny „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“. Periodizacijos kriterijai: 1) kasdienės partizanų veiklos pobūdis.
1) 1944 m. liepa–1947 m. sausis (intensyviausių kovų, jėgų persigrupavimo, pradinis struktūrų kūrimo etapas, taip pat vyriausiosios vadovybės formų paieškos); 2) 1947 m. sausis–1948 m. lapkritis (aukštesnių kovos struktūrų – sričių – susiformavimo, karinio ir politinio veikimo derinimo, vyriausiosios vadovybės idėjos brandos etapas); 3) 1948 m. lapkritis–1953 m. pavasaris (galutinė karinių struktūrų centralizacija, sukurta vyriausioji vadovybė, suformuotos karinės ir politinės organizacijos nuostatos).		1940–1941 m. (etapas pasibaigęs ginkluotu sukilimu ir Laikinosios vyriausybės sudarymu). 1941 m. pabaiga–1944 m. vidurys (antinacinio, pagrindinio (neginkluoto) pasipriešinimo etapas, kai veikimas reiškėsi tiek organizuotomis politinėmis nuostatomis (pvz., mobilizacijos boikotu), pagrindinių organizacijų su savo programomis kūrimusi, atsišaukimų, slaptos spaudos platinimu). 1944–1953 m. (ginkluoto partizanų pasipriešinimo etapas, kai buvo apibendrinta dviejų pirmųjų etapų patirtis, pritaikyta prie naujų sąlygų ir derinama su kitomis, aštresnėmis kovos formomis).	Bendroji: 1) spontaniškas visos tautos pasipriešinimas okupacijai (1944 m. liepa–1946 m. gegužė); 2) gerai organizuotų partizanų junginių kova prieš okupacinės valdžios įsitvirtinimą krašte (1946 m. gegužė–1948 m. lapkritis); 3) vieningos partizanų karinės ir politinės vadovybės koordinuojama veikla ir pasipriešinimo nuslopinimas (1948 m. lapkritis–1953 m. gegužė).“	Kupiškio krašto partizanų pasipriešinime jį išskiria tris laikotarpius: pirmasis – 1944–1945, antrasis – 1946–1948, trečiasis – 1949–1953.	<i>Pirmasis etapas</i> (1944–1946) – intensyviausios kovos, didžiausių kautynių su okupacine kariuomene metai. <i>Antrasis etapas</i> (1946–1948) – vengiama atvirų kautynių su daug gausesniais NKVD daliniais, ieškoma ryšių su vakarais, aktyviai kuriama bendra pasipriešinimo vadovybė. <i>Trečiasis etapas</i> (1948–1953) – partizaninio pasipriešinimo silpnėjimo, centrinės vadovybės sukūrimo laikotarpis.	Pirmasis , kaip D. Kuodytės ir A. Kašėtos, 1940–1941 m., jis pavadintas – LAF o. Antrasis , pokario partizanų 1944–1953 m. Trečiasis , disidentų, – 7-ojo dešimtmečio pabaiga–1988 m. pradžia. Ketvirtasis – Sąjūdžio – 1988 m. birželis–1991 metai.	Klasika tapusi periodizacija: 1) 1944 m. vasara–1946 m. vasara; 2) 1946 m. vasara–1948 m. pabaiga; 3) 1949–1953 m.

Sudaryta autorės remiantis teorine dalimi.

4 priedas. Ginkluoto pasipriešinimo vertinimai istoriografijoje

Autorius	Vertinimas
O. Dapšytė-Kriukelienė	vertindama ginkluotą pasipriešinimą akcentuoja moralinius dalykus: 1) „partizanų kovos nors ir neatnešė Lietuvai laisvės, bet apgynė Lietuvos valstybės garbę“; 2) „partizanų pasėtos laisvės ir nepriklausomybės idėjos nežuvo, perėjo į pasyvią rezistenciją, kuri pasireiškė įvairiais būdais ir atvedė į 1990 m. kovo 11-ąją, kai Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo buvo priimtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktas“.
D. Kuodytė, A. Kašėta	Ginkluotas pasipriešinimas vadinamas „aštriausia, kulminacine kovos forma – objektyviu reiškiniu, logiška istorinio konteksto išraiška“.
N. Gaškaitė	Svarstė, – „aktyvus pasipriešinimas pavergėjui sumažino, ar padidino mūsų tautos nuostolius?“ ir atsakė, kad „vienu atžvilgiu, be abejo, padidino, nes tai pareikalavo daug aukų. Tačiau kitu atžvilgiu, be abejo, sumažino, nes priešas, pajutęs, kokią reakciją sukelia tautos smaugimas, buvo priverstas skaitytis bei susiaurinti ir sulėtinti savo planus, kuriuos jis buvo paruošęs tautos naikinimui“. Aiškindamasi, kodėl tauta pakilo į ginkluotą kovą istorikė priėjo išvadą, kad „tauta pakilo į kovą gindama savo žmogiškąjį vertingumą, gindama tai, kas visiems laisviesiems ir doriesiems žmonėms yra brangu. Tuo ji pasirodė kaip kilnus ir vertingas žmonijos bei tautų bendruomenės narys. Tuo ji įnešė savo indėlį į bendrąją žmonijos kovą dėl laisvės ir žmogiškumo idėjų“. Apibendrinama ginkluotų kovų patirtį , N. Gaškaitė rešiumavo, kad „dvidešimt tūkstančių žuvusiųjų ir apie du šimtus tūkstančių išblaškytųjų Sibiro platybėse – toks partizaninio karo balansas. Tačiau šie praradimai reiškė kitokį kapitalą: dešimtmečiui buvo pristabdyta asimiliacija, tautinio identiteto naikinimas, tautos vertimas paklusnia „tarybine liaudimi“, asmens individualybės žlugdymas. Fizinis sunaikinimas reiškė dvasinę pergalę – ateičiai, nes tik kovojanti tauta nežūva “.
P. Łossowski	Ginkluotos rezistencijos Lietuvoje vertinimas: „Lietuvių ginkluotas judėjimas nebuvo marginalus ar lokalus reiškinys. Vienaip ar kitaip, tiesiogiai ar netiesiogiai, prie kovos su sovietų valdžia prisidėjo didžioji lietuvių tautos dalis. Visa tai vyko nepaisant to, kad kova partizanų gretose buvo sunki, reikalavo begalinio atsidavimo ir aukų. Esant tokioms aplinkybėms pasipriešinimo judėjimo nariai, kovoje su sovietais, atsidūrė blogesnėje padėtyje nei Antrojo pasaulinio karo partizanai, kurie kovodami su vokiečiais vis aiškiau matė artėjančią pergalingą karo pabaigą.“
K. Girnius	Įžvelgė labai svarbų laiko dėmenį ginkluoto pasipriešinimo įvertinime. Geriausiai jį atskleidžia ši citata: „Istorijos teismas yra dažnai negailestingas, iš dalies dėl to, kad pergalę iškovoję rašo istorijos nuosprendį. Pralaimėtojai retai užjaučiami. Esą jie nesupratę laiko reikalavimų, nesugebėję prisitaikyti prie kintančių sąlygų, nerealistiškai siekė to, ką blaiviau galvojantys laikė neįgyvendinama iliuzija. Pralaimėtojai kaltinami ne tik išmintingumo ir nuovokos stoka, bet dažnai ir elementariausių dorovės principų pažeidimu. Laimės ir atsitiktinumų vaidmuo šiais atvejais labai didelis. Tas pats veiksmas lyg įgyja skirtingą dorovinę reikšmę ne dėl savyje glūdinčių savybių, bet dėl įvykių, kurių pats veikėjas nevaldo. Sėkmingi pasipriešinimo sąjūdžiai, pvz., Prancūzijos per Antrąjį pasaulinį karą, pateisina savo narių smurto veiksmus kaip reikalingą priemonę didesniai blogiui kelią užkiršti, tautinei drausmei palaikyti, šalies išdavikams ir kolaborantams nubausti. Jei kokiais 1950 m. vakarai būtų privertę Sovietų Sąjungą pasitraukti iš Lietuvos, tai partizanai būtų galėję, kaip ir prancūzų rezistentai, priekaištauti tiems, kurie neįsijungė į kovą, bet sėdėjo namie, sudėję rankas, ir laukė, kad kiti aukotųsi ir rizikuotų gyvybe. Taip nebuvo. Lietuvoje partizanai vadinami žudikais ir banditais, o išėivijoje girdėti daugiau balsų, apgailestaujančių jų tariamą politinį naivumą ir nereikalingų aukų sukėlimą “.

L. Truska	Straipsnio „1944–1953 metai: ką davė Lietuvai partizaninis karas?“ pagrindinė idėja – ginkluotas pasipriešinimas buvo beprasmis, dėl civilių žmonių žūčių ir partizanų žūčių. Neigė N. Gaškaitės teiginį, kad partizaninis karas dešimtmečiui pristabdė asimiliaciją ir kolonizaciją. Tačiau nežiūrint išsakytos kritikos, rado ir teigiamų dalykų. Svarbiausiu partizaninio karo nuopelnu laikė faktą, kad <i>„tauta pasimokė ir atsigavusi ėjo į laisvę kitu – neginkluoto disidentinio sąjūdžio ir dainuojančios revoliucijos keliu, savo vedliu pasirinkdama anaipol ne radikalaus tipo veikėju“</i> .
Leidinio „Lietuva 1940–1990 m.“ autoriai	Ginkluotą pasipriešinimą laikė <i>„nors ir pavėluota, tačiau adekvačia reakcija į nepriklausomos valstybės praradimą, panaudojant visas tuomet įmanomas, padėtį atitinkančias priemones“</i> , kuriuo pademonstravo, kad <i>„dalis tautos <...> nepriėmė pasiūlymo ir niekada netapo sovietiniais piliečiais“</i> , kad <i>„kova dėl tarptautinės teisės ir bendromis žmogiškomis normomis paremtų principų jiems buvo prasminga“</i> .

Sudaryta autorės, remiantis teorine dalimi.

LIETUVOS GYVENTOJŲ GINKLUOTA IR NEGINKLUOTA REZISTENCIJA

(40 VAL. MODULIS, apimtis spaudos ženklais 129 409, 3,2 autorinio lanko)

2023 m. Vilnius.